

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta

katedra primární pedagogiky

ZAČLEŇOVÁNÍ ROMSKÝCH DĚTÍ DO MATEŘSKÝCH ŠKOL
(THE INTEGRATING PROCESS OF ROMANY CHILDREN INTO KINDERGARTEN)

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:	PaedDr. Soňa Koťátková, Ph.D.
Autor diplomové práce:	Jana Kovandová
Studijní obor:	pedagogika předškolního věku
Forma studia:	kombinovaná
Diplomová práce ukončena:	duben, 2008

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne 11.4. 2008

Děkuji vedoucí diplomové práce, PaedDr. Soně Kořátkové, Ph.D., za odborné vedení, poskytování rad a materiálových podkladů k práci. Dále bych ráda poděkovala pedagogům mateřských škol, kde jsem prováděla výzkum.

Anotace

Předkládaná diplomová práce zpracovává problematiku začleňování romských dětí do mateřských škol, jako důležitý předpoklad pro budoucí úspěšné celoživotní vzdělávání. Teoretická část objasňuje postavení romské menšiny ve společnosti, zaměřuje se na její vyloučení v rámci historického a sociálního kontextu. Zvláštní pozornost je věnována charakteristice vývoje dítěte předškolního věku se zaměřením na romské dítě a jeho situaci v rodině a mateřské škole.

Praktická část zjišťuje konkrétní situaci ve vymezené lokalitě. Z pozice učitelek mateřských škol konkretizuje problémy i osvědčené způsoby práce, které sebou začleňování přináší. Vymezuje též důvody a odhaluje přínosy tak, jak je vnímají romští rodiče. Získané informace a ověřené zkušenosti mohou být podkladem pro vytvoření konkrétního návrhu na začleňování.

Klíčová slova: romské dítě, romská rodina, předškolní vzdělávání, začleňování, mateřská škola, učitelka, respondent

Annotation

My diploma work is focused on issues of the integrating process of Romany children into kindergarten. This process is an important presumption for future, successful, whole-life education of these children. The theoretic part clarifies a position of Romany minority in society. It focuses on their separation within historical and social context. Special attention is dedicated to characteristic of preschool age children development, which is focused on Romany child and its situation in family and kindergarten.

The practical part finds out factual situation in delimited locality. From teacher's point of view it specifies problems and tried method of working, which is brought with integrating. It limits reasons, and discovers benefits as they are perceived by Romany parents. The acquired information and verified experience can be the basis for creation of the specific integrating proposal.

Key words: Romany child, Romany family, preschool education, integrating, kindergarten, teacher, informant

OBSAH:

Úvod	7
I. Teoretická část	8
1 Souvislost chudoby a sociálního vyloučení	8
1.1 Pojem chudoby	9
1.2 Projevy a důsledky sociálního vyloučení	10
2 Romové v české společnosti	12
2.1 Problémy vyvolané negativním působením společnosti	12
2.2 Historie a kulturní kořeny Romů	14
2.2.1 Současná situace a postavení romské menšiny	15
3 Vzdělávání dětí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí	17
3.1 Vládní strategie a projekty vztahující se ke vzdělávání znevýhodněných skupin	17
3.2 Koncepce romského vzdělávání	19
3.2.1 Romské děti v systému českého školství	20
3.2.2 Zřizování přípravných tříd	21
3.2.3 Funkce asistenta pedagoga	22
4 Charakteristika vývoje dítěte předškolního věku	23
4.1 Motorický vývoj dítěte	23
4.2 Vývoj poznávacích procesů a řeči	24
4.3 Emocionální vývoj a socializace dítěte	26
4.3.1 Základní potřeby dítěte	27
4.4 Předškolní vzdělávání dítěte	28
5 Romské dítě v rodině a mateřské škole v počátcích vzdělávacích procesů	31
5.1 Tradiční romská rodina	32

5.1.2	Výchova dítěte v romské rodině.....	33
5.2	Romské dítě v mateřské škole.....	34
5.2.1	Posuzování školní zralosti a příčiny školní neúspěšnosti romských dětí.....	36
II.	Praktická část.....	39
6	Cíl výzkumu.....	39
7	Stanovení hypotéz.....	40
8	Metody výzkumu.....	41
9	Vlastní výzkum.....	43
9.1	Výběr a charakteristika respondentských skupin.....	45
9.1.1	Vyhodnocení dotazníku pro učitelky.....	50
9.1.2	Analýza rozhovoru s romskými rodiči.....	64
9.1.3	Srovnání dvou typů škol.....	70
9.2	Shrnutí výsledků a diskuze.....	82
	Závěr.....	88
	Seznam použité a citované literatury.....	90
	Přílohy.....	92

Úvod

Problematika sociálních a národnostních menšin je aktuálním tématem v každé společnosti. Soužití lidí, kteří mají odlišnou kulturu, není jednoduché a často je vnímáno jako problematické.

V našich podmínkách se toto týká soužití členů romské komunity a členů majoritní společnosti. Řešení problémů romské menšiny představuje jeden z dlouhodobých úkolů naší společnosti, který nelze řešit odděleně. Za jednu z příčin, která je podstatou převážné většiny problémů, lze považovat nedostatečné vzdělání Romů. Současný neuspokojivý stav vzdělanostní úrovně romské populace má nepříznivé důsledky nejen v oblasti ekonomické, ale i kulturní a sociální. Zvyšování vzdělanostní úrovně romské menšiny je jedním z důležitých předpokladů pro jejich úspěšné začlenění do většinové společnosti. Ve vzdělávání je třeba se zaměřit na celou generaci Romů od předškolních dětí až po účastníky v terciálním vzdělávání.

V současné době se stále ukazuje, že i přes řadu projektů zaměřených na vzdělávání Romů, je úspěšnost romských dětí ve škole a následně jejich uplatnitelnost na trhu práce velmi špatná. Romské děti jsou stále velmi často zařazovány do speciálních škol, ve standardních nejsou tak úspěšné. Bohužel, stále je velké množství romských dětí, které neprošly institucionální předškolní výchovou a jimž je následně znesnadněn přístup k úspěšnému zahájení povinného vzdělávání. Existuje nějaké řešení?

Tato neutěšená situace byla pro mne výzvou, abych se danou tematikou dále zabývala ve své diplomové práci. V její teoretické části objasňuji problematické postavení romské menšiny ve společnosti, snažím se postihnout rozdíly v rodinném zázemí a výchovném působení na dítě předškolního věku v tradiční romské rodině, zdůrazňuji význam předškolního vzdělávání pro dítě. V praktické části se zabývám, jaká je konkrétní současná situace v regionu se začleňováním romských dětí do mateřských škol. Chci ukázat, jak danou situaci vnímají učitelé i jak ji vidí romští rodiče.

I. Teoretická část

1 Souvislost chudoby a sociálního vyloučení

Moderní současná společnost je charakterizována tím, že vedle sebe existují velké rozdíly mezi bohatými a chudými zeměmi. Velkou část populace na Zemi lze označit jako skupinu žijící na pokraji chudoby a ohroženou sociálním vyloučením, žijící v podmínkách společenské izolace.

Jako sociální vyloučení je možné označit stav, jak uvádí například Navrátil (2003), kdy je určité skupině lidí omezován nebo ztížen přístup k příležitostem a pozicím, které jim umožňují úspěšně se zapojit do aktivit většinové společnosti. Tito lidé jsou pak často vytlačováni na okraj společnosti do lokalit označovaných jako sociálně vyloučené lokality - ghetta.

Lidé, žijící v takovémto znevýhodňujícím prostředí a v každodenní konfrontaci s bídou, často vykazují stejný životní styl a způsob žití. Jejich strategií je orientace na nejbližší přítomnost, která jim umožňuje přežít. Přetrvává též velká nedůvěra k okolnímu světu a většinové společnosti.

Příčiny chudoby a sociálního vyloučení jsou úzce propojeny a navzájem se ovlivňují. Také obecná charakteristika lidí, kteří jsou označováni jako lidé žijící v chudobě či lidé žijící v sociálním vyloučení, je v podstatě shodná. Mnohé chudé jejich chudoba sociálně vylučuje a naopak mnozí sociálně vyloučení se ocitají na hranici chudoby. Podle některých autorů (např. Jakoubek, Hirt, 2004) je podmínkou opětovného úspěšného začlenění sociálně vyloučených skupin do společnosti překonání kultury chudoby. Za kulturu chudoby je jimi označována adaptace na nepříznivé životní podmínky a způsob života předávaný a přetrvávající z generace na generaci. Cílem je změnit tyto podmínky a tuto kulturu za podmínky důstojnější. Sami příslušníci těchto skupin nejsou často schopni ani ochotni řešit svoji situaci. Právem je tedy tento úkol postaven před celou společností i vlády jednotlivých zemí.

Proces, který umožňuje, aby ti, co jsou ohroženi chudobou a sociálním vyloučením, získali příležitost podílet se na ekonomickém i kulturním životě, je označován jako sociální začleňování (Navrátil, 2003). Umožňuje těmto jedincům žít v dané společnosti určitým přijatelným životním standardem, který je obvyklý.

Také Evropská komise si uvědomuje tento naléhavý stav a proto vyhlásila rok 2010 jako Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení.

1.1 Pojem chudoby

Chudoba patří mezi nejzávažnější globální problémy lidstva a mnohé vyspělé země světa jí věnují zvýšenou pozornost.

V dnešní době se chudoba spojuje především s poměry lidí v rozvojovém světě a označuje stav, který je spojován s hmotnou nouzí a kdy nejsou u člověka uspokojovány základní lidské potřeby. Člověk nemá dostatečné příjmy, aby si vlastními silami zajistil životní podmínky, trpí podvýživou, nedostatkem potravin, nemá téměř žádný přístup ke vzdělání ani zdravotní péči. Projevem chudoby je hlad, vysoká úmrtnost, nevzdělanost.

Chudoba se může projevovat ve dvou podobách. Absolutní chudoba úzce souvisí s existenčním přežitím jedince a vztahuje se na nedostatky v oblasti výživy, ošacení, bydlení. Druhá podoba chudoby označovaná jako relativní se orientuje podle společenského standardu, podle sociokulturního existenčního minima.

Klasická definice OSN (1971) k tomu říká, *...že chudí jsou lidé, kteří jsou deprimováni v míře životních šancí, životního komfortu a sebeúcty, kterou považuje společnost, ve které žijí za normální.*

Dnes žije ve světě pod hranicí chudoby téměř polovina světové populace. Tento jev se nevyhýbá ani Evropě, kde i v rámci zemí Evropské Unie je chudobou ohroženo nemalé procento obyvatel včetně dětí. Z hlediska politiky představuje chudoba jeden z

nejobtížněji řešitelných problémů. Chudoba je často realitou pro příslušníky menšin, náboženských či jiných skupin, kteří žijí v jinak orientované majoritní společnosti.

Řešení problematiky chudoby je obtížné. I přes mnohé snahy a dílčí úspěchy si vyžaduje nemalé finanční náklady a potýká se s nedostatkem financí, které plynou do sociálních dávek a projektů. Často sami příslušníci dané skupiny komplikují situaci svojí závislostí na systému státních dávek a jiných podporách.

1.2 Projevy a důsledky sociálního vyloučení

Chudoba a sociální vyloučení patří mezi aktuální problémy, které má i česká společnost. Česká republika je v oblasti sociálního začleňování často kritizována, že dostatečně neřeší danou problematiku. Lidem na okraji společnosti je často znemožněn přístup ke kvalitnímu vzdělání a zaměstnání, které by jim zvyšovalo možnost opětovného začlenění do většinové společnosti a zmenšovalo tak jejich sociální vyloučení.

Některé skupiny obyvatel jsou sociálním vyloučením a chudobou více ohroženi. Jedná se především o dlouhodobě a opakovaně nezaměstnané, lidi s určitým mentálním či fyzickým handicapem, nedostatečně vzdělané osoby, osaměle žijící, seniory, osoby závislé na návykových látkách, lidi v obtížné životní situaci, imigranty nebo příslušníky etnických a náboženských skupin.

Sociální vyloučení je spojováno s určitými projevy chování a s určitým životním způsobem, který vykazují jeho příslušníci. Tyto se projevují v určité míře a v různých situacích. Mezi nejčastější patří ztížený přístup k legální výdělečné činnosti, závislost na sociálních dávkách, materiální chudoba, rizikový životní styl, špatné hygienické poměry a zhoršený zdravotní stav těchto obyvatel. Nemalý problém představuje život v prostorově odloučených lokalitách s nízkou úrovní bydlení, život spojený s půjčováním peněz, zvýšenou kriminalitou a větším výskytem sociálně patologických jevů. Se sociálním vyloučením se spojuje nízká míra vzdělanosti a stupeň získané kvalifikace jejich obyvatel.

Za jednu ze skupin nejvíce postiženou a ohroženou sociálním vyloučením je možné již delší dobu považovat příslušníky romské komunity. U nich dochází k nahromadění více rizikových faktorů, k nimž je možné ještě přiřadit diskriminaci a předsudky, kterým jsou vystaveni od nemalé části většinové společnosti. Na základě těchto zjištění je možné zařadit tuto menšinu mezi skupinu sociálně vyloučenou a ohroženou chudobou.

2 Romové v české společnosti

Každodenní střetávání různých kultur s odlišnou hodnotovou orientací a způsobem života s sebou přináší celou řadu problémů v oblasti interetnických vztahů. Také v České republice se objevuje problém rasové a národnostní nesnášenlivosti a nedostatečné tolerance vůči odlišně žijícím minoritám. Nejpočetnější teritoriálně nevázanou menšinu v Evropě představují Romové. V České republice tvoří Romové menšinu, která se po roce 1989 stala svébytnou národnostní menšinou. Při sčítání lidu v roce 1991 se Romové mohli poprvé přihlásit ke své národnosti. Statistické zdroje uvádějí, že ji potvrdilo pouze 32 903 osob. Při následném sčítání v roce 2001 tak dokonce učinilo již pouhých necelých 12 000 Romů (Navrátil, 2003). Údaje o skutečném počtu Romů se výrazně liší. Podle odborného odhadu žilo v ČR 200 - 220 tisíc osob, které je možno na základě svých antropologických rysů a způsobu života považovat za osoby náležící k romskému etniku.

Za jednu z příčin problémového soužití romské národnostní menšiny s majoritní částí společnosti lze pokládat nedostatky ve vzdělávacím systému. Charakteristickým znakem romské populace je nízká úroveň dosaženého vzdělání vyplývající z podceňování významu vzdělání v životě samotnými Romy. S nízkou vzdělaností úzce souvisí i nízká sociálně-ekonomická úroveň romské komunity. Na základě těchto faktů, je možné přiřadit romskou menšinu k sociální skupině, která si zasluhuje pomoc a podporu od většinové společnosti.

2.1 Problémy vyvolané negativním působením společnosti

Člověk žije od svého narození ve společnosti, kde si v průběhu života osvojuje určité zkušenosti, způsoby a strategie. V tomto sociokulturním zázemí nachází člověk svoji identitu, sociokulturně podmíněné jsou také hodnoty a normy lidského chování. Společnost může ale působit na jedince i negativně. Postoje společnosti k lidem, kteří jsou nějakým způsobem odlišní, bývají často ovlivněny nedostatkem zkušeností a informací. Často jsou v negativním smyslu zatíženy zafixovanými předsudky a stereotypy. Na jejich základě obvykle tendenčně hodnotíme všechny příslušníky určité

skupiny stejně, bez ohledu na jejich skutečný občanský život, který sice vykazuje odlišnosti stylem života, ale není pro okolí ani vlastní členy ohrožující.

Mezi takovou skupinu, kteří se odlišují svým stylem života, patří u nás Romové. Jejich způsob života, jejich kulturní tradice jsou nám často nepochopitelné a cizí. Nejsme si jisti, jak se k nim máme chovat, jak s nimi jednat. Protože se s nimi nechceme či nemůžeme ztotožňovat, stavíme se k nim odmítavě. Převažující postoje majoritní společnosti k Romům jsou pak vesměs negativní. Většinová společnost se pokouší hledat východisko z této situace, které vidí v přizpůsobení se menšiny většině. Podmínkou úspěšné integrace je i změna postojů obou stran.

Romská otázka je nanejvýš aktuální i z mezinárodního hlediska. Množství doporučení a rezolucí mezinárodních organizací svědčí o tom, že romský problém existuje a je snahou ho řešit komplexně v celé Evropě. V oblasti ochrany práv národnostních a etnických menšin jsou hlavními iniciátory: Rada Evropy, Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě a Organizace spojených národů.

Společenské postavení Romů a oblast ochrany práv národnostních a etnických menšin ošetřuje celá řada zákonů a dokumentů. V Listině základních práv a svobod ze dne 16.12.1992 je v článku 3. uvedeno, že *práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národnostního či sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení*. V hlavě 3. v článku 24. a 25. je zaručen občanům tvořící národnostní nebo etnických menšiny *všestranný rozvoj. . . . a právo rozšiřovat a přijímat informace v jejich mateřském jazyku a sdružovat se v národnostních sdruženích*.

Zaručuje též *právo na vzdělání v jejich jazyku;*

právo užívat jazyku v úředním styku;

právo na účasti řešení věcí týkajících se národnostních a etnických menšin.

Příslušnost ke kterékoliv národnostní nebo etnické menšině nesmí být nikomu na újmu.

2.2 Historie a kulturní kořeny Romů

Chceme-li lépe pochopit současnou problematiku života Romů, pochopit jejich tradice a hodnoty, musíme svoji pozornost obrátit o staletí zpět do doby, kdy ještě žili jako původní obyvatelé ve své vlasti Indii. Kočovný život v prapůvodní vlasti ovlivnil Romy na celá další staletí. Jak uvádí Šišková (2001), do Evropy se dostali ve 13. století, když putovali za obživou. Do konce 17. století se průběžně usadili v různých částech Evropy. Zpočátku zde byli vítáni jako společníci a šikovní řemeslníci. To však nemělo dlouhé trvání a pro Romy nastalo období pronásledování ze strany církve pro nevěrectví. Od této doby se pronásledování táhne romskými dějinami až do nedávné současnosti. Romové byli během své historie vyháněni z míst, kde se chtěli usadit, mnohdy i beztretně zabíjeni. Nikde se tedy trvale neusazovali a kočovnický způsob života praktikují mnohé skupiny dodnes. I naši současní Romové projevují větší ochotu se stěhovat a mají méně intenzivní vztah k místu, kde žijí.

V 18. století byla všeobecná snaha romské obyvatelstvo asimilovat. Největší pronásledování však čekalo na Romy během 2. světové války, kdy velká většina z nich skončila v koncentračních táborech. Také po skončení války je nečekal lehký osud v podobě další nedobrovolné asimilace. Obratem k lepšímu je možné v historii považovat až konec 20. století, kdy jsou Romům přiznána základní politická práva a jsou uznány za národnostní menšinu.

Většina Romů žijících na našem území je původem ze Slovenska a přišla k nám po válce za prací. Druhá vlna byla náborována v 50-tých letech minulého století do těžkého průmyslu. Někteří z těchto přistěhovalců se více či méně postupně asimilovali. To se tak již nedá jednoznačně říci o třetí vlně romských přistěhovalců ze 60-tých let, kteří byli na naše území násilně odsunuti a jejich původní osady byly často zničeny. Pro mnohé toto násilné přestěhování znamenalo a dodnes znamená i násilné zpřetrhání vazeb s původní rodinou, ztrátu kultury, rodových tradic a postupně i romského jazyka. Jejich děti již dnes mezi sebou často nedokáží komunikovat tradiční romštinou. Poslední vlna Romů, která přišla do Čech, má s majoritou nejvíce problémů a majorita ji také nejméně akceptuje (Šišková, 2001).

Z toho, co si Romové uchovali, co má pro ně zvláštní hodnotu, lze považovat romství. Jak uvádí Jakoubek, Hirt (2004, s.192) „*Romství je vlastnost, kterou jedinec získává tak, že se narodí a vyrůstá v romské rodině a že se ztotožní s její hodnotovou orientací....romství je možno ztratit...odmítnout...nelze je však snadno získat. . . . Romství je do značné míry záležitostí citu, citem Rom poznává, kdo je má a kdo ne.*”

Jiná historie Romů, jiné staleté tradice a zkušenosti vedly k tomu, že i Romové jsou jiní. Pokud tuto jinakost nebudeme chtít vidět a respektovat, propast mezi Romy a většinovou společností se bude i nadále prohlubovat.

2.2.1 Současná situace a postavení romské menšiny

Romská populace patří k demograficky rozvojovým populacím, pro které je charakteristickým znakem vysoký podíl dětí a velmi nízké procentuální zastoupení starých lidí. V důsledku toho je třeba předpokládat v následujících letech její další početní růst (Nečas, 2002).

Romové náleží k vrstvám s nejhoršími životními podmínkami, neboť se vyznačují podprůměrnou sociální a vzdělanostní úrovní, vysokou nezaměstnaností, kriminalitou a všeobecnou neochotou přijímat pravidla a hodnoty uznávané většinovou společností. Toto vše přispívá k zhoršování napětí mezi romskou komunitou a většinovou společností.

Mnohé problémy, které mají Romové s majoritní skupinou, vyplývají z jejich nepřizpůsobivosti, neochotě respektovat základní hodnoty a normy dané společností. Sami Romové nejsou často se svým životem spokojeni, ale těžko hledají cestu k lepšímu životnímu způsobu, protože se dlouhodobě nacházejí v povědomí majoritní společnosti na jejím okraji či v jejím vyloučení. Možným předpokladem pro rozvoj lepších vztahů s majoritní společností je změna postojů romské komunity ke vzdělání a vzdělávání.

Rok 1989 znamenal v životě Romů velký předěl. Přinesl jim svobodu užívat svého jazyka, pěstovat svoji kulturu. Bohužel se ukázalo, že Romové ve velké většině nedokážou situaci využít, protože jejich kulturní kořeny již byly v minulosti oslabeny snahou o jejich asimilaci. Problémy se naopak ještě prohloubily. Jejich vysoká nezaměstnanost představuje jen další snižování životní úrovně romských rodin. Tato nezaměstnanost sebou nese i další nepřímé důsledky ve způsobu života a životního stylu.

Život bez větších perspektiv, neplánovanost, potřeba neustálých změn se projevuje ve všech oblastech života: střídání partnerů, fluktuace v zaměstnání, záškoláctví dětí, neustálé stěhování, sdružování rodin do rodinných klanů.

Rozdílné podmínky života Romů, jejich tradice, hodnoty a zkušenosti vytvořily specifický systém norem, hodnot a ovlivnily i způsob jejich komunikace. Romy od české majoritní společnosti odlišuje nejenom jiný jazyk, ale i vlastní kultura, vlastní hodnoty, často i odlišný vzhled, jiná historie, zdroje obživy, rodinné vztahy a způsob života.

Některé z těchto důvodů jsou příčinnou, proč jsou Romové většinovou společností často odmítáni a vnímáni jako nositelé problémů a proč se v každodenním životě setkávají s projevy různých forem diskriminace.

3 Vzdělávání dětí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí

Závěry a analýzy výsledků z řady mezinárodních výzkumů v oblasti vzdělávání (OECD) prokázaly, že český vzdělávací systém vykazuje relativně velké nerovnosti ve vzdělávacích příležitostech a znevýhodňuje určité sociální skupiny.

To neznamená, že vzdělávací systém je nekvalitní, ale nedává stejné a spravedlivé šance všem jeho účastníkům, je sociálně málo otevřený. Nejde jen o růst počtu vzdělaných lidí, ale také o sociální prostupnost a dostupnost vzdělání i pro nejnižší sociální vrstvy. Současná škola není schopna překonávat nerovnosti v sociálním, kulturním a vzdělanostním původu dětí. Rozdíly ve vzdělání mezi dětmi z méně podnětného znevýhodněného prostředí a ostatními žáky patří u nás k jedněm z největších (Navrátil, 2003).

Pod pojem sociální znevýhodnění zahrnujeme rodinné prostředí s nízkým kulturním a sociálním postavením, týkající se lidí žijících často na okraji společnosti, ohrožených sociálně patologickými jevy. V našich podmínkách náleží do skupiny se sociokulturním znevýhodněním významné procento dětí pocházejících z romského prostředí.

3.1 Vládní strategie a projekty vztahující se ke vzdělávání znevýhodněných skupin

Ve snaze vyrovnat znevýhodnění v oblasti vzdělávání s důrazem na specifickou romskou populaci, navrhla a vypracovala vláda ČR ve spolupráci s ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a ostatními resorty řadu významných projektů a programů. Tato dlouhodobá opatření by měla přinášet strategie na podporu plnohodnotného začleňování a návratu znevýhodněných skupin do společnosti, tj. rovných práv a rovných příležitostí. Jde o řadu kroků investujících do systému vzdělávání dětí, jejich rodičů a učitelů.

Jedním z projektů je Projekt Phare CZ 00-02-03, Podpora integrace Romů / Reforma multikulturního vzdělávání, jehož cílem je zlepšení situace Romů, vztahů mezi většinovou společností a menšinou Romů, zlepšení vzdělávání dětí z minorit včetně romských a vytváření multikulturní společnosti.

Dalším krokem na této cestě je schválení Projektu včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí v oblasti vzdělávání ze dne 24.10.2005. Jde o mezíresortní projekt, kterým vláda sleduje realizaci programů a opatření v oblasti dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, kteří působí v předškolním vzdělávání, na rozvíjení jejich kompetencí se zaměřením na děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí ve věku 3-6 let. Cílem tohoto programu je zvýšení počtu dětí z této skupiny, které budou účastny předškolního vzdělávání v mateřských školách. Program též podporuje realizaci dlouhodobých a pobytových kurzů pro rodiče těchto dětí ve snaze působit na rodiče, aby převzali větší zodpovědnost za své děti.

Menší pilotní projekt připravil v roce 2007 i Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, jehož cílem bylo ověřit podpůrný systém péče o děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. Projekt je zaměřený jak na institucionální prostředí, tak i na dítě a jeho rodinu. Týká se dětí předškolního a školního věku včetně jejich volnočasových aktivit.

Podmínky vzdělávání dětí se sociálním znevýhodněním upravuje i nový školský zákon (zákon č. 561 / 2004 Sb.), který vešel v platnost 1.1.2005. Tento zákon mimo jiné říká:

Dítětem, žákem, studentem se speciálními vzdělávacími potřebami je osoba se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním nebo sociálním znevýhodněním. Sociálním znevýhodněním je pro účely tohoto zákona:

- a) rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy;*
- b) nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova; nebo*
- c) postavení azylanta a účastníka řízení o udělení azylu.*

Sociální a sociokulturní znevýhodnění bývá tradičně spojováno s následujícími problémy:

- jazyková bariéra;
 - národnostní nebo rasová odlišnost;
 - nízký sociální a ekonomický status;
- sociálně patologické prostředí rodiny nebo komunity.

Z následujících kritérií vyplývá, že znevýhodnění dítěte pocházejícího z romské komunity je několikanásobné.

3.2 Koncepce romského vzdělávání

Neuspokojivý současný stav romské populace včetně její vzdělanostní úrovně má své nepříznivé důsledky i v dalších oblastech především sociální, ekonomické či kulturní. Jednou ze základních podmínek nutných k odstranění nepříznivých důsledků a společenské nerovnosti Romů je jejich úspěšné začlenění do školského systému.

Ve snaze po vyrovnání životních šancí a vzdělávacích příležitostí pro všechny děti zpracovalo MŠMT projekt: Strategie pro zlepšení vzdělávání romských dětí - verze 2001. Stanovilo následující klíčové oblasti strategie pro zlepšení celkové situace vzdělávání romských dětí:

a/předškolní vzdělávání a příprava pro úspěšné zahájení školní docházky;

b/ nepovinná výuka romského jazyka, dějin a kultury pro romské děti a zájemce;

c/podpora v průběhu povinné školní docházky;

d/poradenské činnosti při výběru povolání;

e/podpora studentů při studiu;

f/podpora smysluplného trávení volného času;g7/ Síření informací o Romech;

h/výchova k toleranci a odbourávání předsudků pro všechny děti;

ch/podpora začlenění multikulturní výchovy do vzdělávání.

(Šotolová, 2001, s.35).

Jednotlivé klíčové oblasti MŠMT následně rozpracovalo do dílčích strategických cílů. Konkrétní úkoly jsou plněny na úrovni mezíresortní spolupráce.

3.2.1 Romské děti v systému českého školství

Vzdělávání romských dětí v našem školském systému je považováno stále za okrajovou záležitost. Přičemž odborníci se všeobecně shodují na tom, že je rozhodujícím faktorem pro pokrok ve všech ostatních oblastech lidského života. Pro romskou menšinu má přitom vzdělávání klíčový význam, jelikož v něm můžeme spatřit možné řešení současné problematické situace romské menšiny. Zvýšení vzdělanosti romské populace je podmínkou pro rovnocenné zapojení Romů do společnosti. Její uspokojivé řešení zároveň může kladně ovlivnit vzájemné vztahy mezi romskou minoritou a majoritní většinou obyvatelstva.

Problémem vzdělávání romských dětí je samotné společenské postavení jejich komunity. Předsudky a negativní zkušenosti na straně většiny a zaujímání negativních obranných postojů na straně romské menšiny jsou trvalým zdrojem napětí a vzájemné nedůvěry. Toto se každodenně projevuje i ve školském systému. Samotní Romové nechápou školu jako přátelské a bezpečné místo pro svoje děti.

Při začleňování romských dětí do českého školského systému narážíme často na rozdílnost postojů k výchově, odlišné tradice a hodnotový systém.

Úroveň dosaženého vzdělání romské populace je varující. Přibližně 80% romských dětí vychází ze zvláštních škol (Říčan, 1998). Tento fakt představuje omezené možnosti uplatnit se na trhu práce. Ve zvláštní škole končí i bystré děti z důvodu svobodného rozhodnutí rodičů, kteří právě zvláštní školu považují za svoji a docházku svých dětí do ní vyžadují. Romům tato škola vyhovuje svými sníženými nároky na požadavky. A jsou to právě romští rodiče, kteří v začátcích školní docházky svého dítěte nejsou schopni ani ochotni pomáhat dítěti s učením. Přerazování do zvláštních škol je jednou z forem pomoci státu romským dětem, pokud nezvládají výuku v běžné škole. Domnívám se, že takovéto vyloučení z běžného školského

systému není do budoucna žádoucí. Pokud chceme najít optimální řešení, musíme se kriticky zamyslet nad změnou našich škol. Ty by měly být schopné ve své šíři vychovávat a vzdělávat všechny skupiny obyvatelstva, přizpůsobit se jejich možnostem a potřebám.

Mezi dnes již osvědčené přístupy, které postrádají diskriminační prvek, patří předškolní výchova v mateřských školách, přípravné ročníky či přítomnost romských asistentů ve školách. Možným vhodným řešením je i snižování počtu žáků ve třídách v místech s vyšším výskytem romské populace.

3.2.2 Zřizování přípravných tříd

Jedním z řešení problematiky vzdělávání romských dětí je zřizování přípravných tříd. Zřizují se při základních, mateřských a speciálních školách a to hlavně v lokalitách, kde je ve zvýšeném počtu soustředěna romská komunita. Tyto třídy plní funkce adaptační, komunikační a vzdělávací. Plní také funkci sociální. Jsou určeny romským i neromským dětem ze sociokulturně znevýhodněného prostředí jako opatření, které vede k odstranění především jazykového handicapu. Přípravné třídy nejsou součástí povinné školní docházky a děti se v nich neklasifikují.

Třídy se nezaměřují pouze na osvojení českého jazyka, ale jejich úkolem je rozvíjet celou osobnost dítěte. Cílem je snížit neúspěšnost dětí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí při nástupu do základní školy, připravit k bezproblémovému začlenění do vzdělávacího systému a pomoci dítěti přizpůsobit se školnímu prostředí a režimu. Do tříd jsou zařazovány děti, kterým byl udělen odklad školní docházky z důvodu nezralosti, výjimečně i děti pětileté. Pro zařazení dítěte do této třídy je nutný souhlas rodičů a ředitele školy a doporučení z pedagogicko-psychologické poradny. Na základě pozitivních výsledků při pokusném ověřování, které proběhlo v letech 1997-2000, umožnilo ministerstvo školství jejich další existenci.

Přípravné ročníky se v praxi osvědčily. Téměř výhradně jsou zřizovány při základních školách. Výhodou je orientace a poznávání budoucího školního prostředí a následná méně obtížná adaptace na prostředí budoucí základní školy. Výzkum potvrdil, že romské děti, které pravidelně navštěvují přípravné třídy, vykazují lepší výsledky v oblasti grafomotoriky, v oblasti jazykových a rozumových dovedností, sebeobsluhy a v návyku na ucelený kolektiv (Šotolová, 2001).

3.2.3 Funkce asistenta pedagoga

Ve školách a školských zařízeních, ve kterých je přítomný větší počet dětí se sociálním znevýhodněním, je možno ustanovit funkci vychovatele - romského asistenta učitele. Jeho hlavní činností je pomoc pedagogům při výchovné práci a pomoc dětem z romského prostředí předcházet adaptačním a komunikačním problémům. Přínosem je i lepší spolupráce a zlepšení komunikace s romskou rodinou.

Funkce asistenta pedagoga se objevuje v souvislosti se vznikem přípravných tříd od roku 1993. Záměrem bylo usnadnit a pomoci překonávat kulturní a jazykovou bariéru, se kterou se střetávaly národnostní menšiny ve školním prostředí. Do roku 1997 se o jejich výuku i pracovní náplň staraly výhradně neziskové organizace. I v současné době se částečně podílí na jejich financování. Po roce 1997 jsou romští asistenti státní zaměstnanci, jejich platy hradí MŠMT.

Výhodou je, pokud asistent pochází z prostředí místní komunity. Znalost jejich zvyků, tradic a rodinných vazeb může být vhodným krokem k překonávání bariér i k pochopení širších souvislostí ve vzdělávání.

Pedagogický asistent pomáhá učiteli a pracuje pod jeho vedením. Tvoří spojovací článek a prostředníka mezi rodinou a školou. Dítěti pomáhá vytvořit pocit jistoty a bezpečí v neznámém prostředí školy. Pokud je pedagogický asistent Rom, představuje pro romské rodiče i děti pozitivní příklad a přirozenou autoritu.

4 Charakteristika vývoje dítěte předškolního věku

Předškolním obdobím je označováno období přibližně od 3 do 6 let dítěte. Na konci toho období nastává pro dítě důležitá změna - nástup do základní školy.

„V širokém smyslu slova se jako předškolní věk označuje celé období od narození (někdy i včetně vývoje prenatálního) až do vstupu do školy.

Předškolní období v užším slova smyslu je „věkem mateřské školy“, ale nebylo by správné chápat je pouze z tohoto hlediska - jednak mnoho dětí do školky nechodí, jednak rodinná výchova stále zůstává základem, na kterém mateřská škola dále účelně staví a napomáhá dalšímu rozvoji dítěte“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s.87)).

E.H.Erikson nazývá toto období jako věk iniciativy, které se vyznačuje rozvojem aktivity a postupným uvolňováním vázanosti dítěte na rodinu. Aktivita je prostředkem i potvrzením dětského vývoje. Jednotlivé činnosti mají pro dítě konkrétní význam a diferencují se. Dítě si vybírá, co bude dělat, dává činnosti svůj smysl.

Na rozvoj a utváření osobnosti dítěte má v té době velký vliv hra. Je typickou a nezastupitelnou činností tohoto období. Právem je toto období nazýváno jako období hry. S postupným vývojem dítěte se obohacuje, rozšiřuje se její obsah i způsoby. Nejcennější je hra spontánní. Dítě jejím prostřednictvím poznává realitu, objevuje okolní svět, rozvíjí vztahy se svými vrstevníky. Hra je také prostorem pro relaxaci, slouží jako prostředek k seberealizaci, je možností k vlastní aktivitě a experimentování.

Pro kvalitní rozvoj dítěte v tomto věkovém období jsou důležité a určující podmínky, ve kterých dítě žije, a to jak materiální, tak stimulující.

4.1 Motorický vývoj dítěte

Předškolní období přináší významné změny ve vývoji dítěte z hlediska tělesného, psychického i sociálního. Mění se tvar těla dítěte a probíhá celková osifikace kostry, se kterou je spojena zvýšená potřeba pohybu. V důsledku zrání nervové soustavy se zdokonalují psychické procesy.

Předškolní věk je obdobím, kdy se zpřesňuje pohybová koordinace. Samotná kvalita pohybů a motorický vývoj úzce souvisí s podmínkami a možnostmi, které dítěti vytvoříme pro jeho aktivní činnost. Rozvinutá pohybová koordinace se na konci předškolního věku dítěte projevuje například v schopnosti být samostatný v sebeobslužných činnostech.

S nástupem pátého roku věku převážná většina dětí této skupiny má již vyhraněnou laterální. V tomto období dochází také k postupnému rozvoji hrubé motoriky a později i jemné motoriky a motoriky mluvidel. U některých dětí, které mají zhoršenou koordinaci pohybu například v chůzi, běhu, je nutné rozvíjet prvotně hrubou motoriku a následně motoriku jemnou. S rozvojem jemné motoriky souvisí i pozdější rozvoj kresby u dítěte. Vhodné je v této době zařazování grafomotorických cvičení. Tato cvičení již nutně vyžadují koordinaci okohybných svalů a ruky tzv. vizuomotorická koordinace. Dobrá spolupráce v této oblasti je charakterizována schopností přesně napodobit tvary i odpovídající kvalitou spontánního výtvarného projevu.

Zpřesňování motorických dovedností úzce souvisí s možnostmi, ve kterých může dítě jemnou motoriku uplatňovat například kreslení, modelování, konstruování. Nedostatek příležitostí se projevuje nezralostí v této sféře a nízkou úrovní dovedností.

4.2 Vývoj poznávacích procesů a řeči

Vývoj jednotlivých poznávacích procesů má svoje charakteristické rysy, které jsou ovlivněny jednak zráním nervové soustavy a jednak stimulací v průběhu vývoje.

Pro dítě předškolního věku je nejdůležitějším poznávacím procesem vnímání. Vnímání zabezpečuje jedinci styk se skutečností, je globální. Vnímání času a prostoru je v tomto období nepřesné. Rozvíjí se zraková a sluchová diferenciací, která je nezbytná pro pozdější proces analýzy a syntézy při čtení a psaní.

Paměť předškolního dítěte je víceméně bezděčná, převažuje paměť mechanická, konkrétní a krátkodobá. Na konci tohoto období se uplatňuje i paměť záměrná, její kapacita se postupně rozšiřuje. Dítě si lépe zapamatuje pro něho zajímavé, osobně významné a citově zabarvené zážitky a situace.

Zajímavá je v tomto vývojovém období dětská fantazie a její vztah k myšlení. Dětské fantazijní představy jsou barvitě a doplňují to, co dítě nezná, co nechápe. Fantazie má v tomto věku harmonizující význam.

V období mezi 4.-7. rokem věku dochází v myšlení podle Piageta k průběhu a následnému uzavření symbolické fáze a k plnému rozvinutí názorného intuitivního myšlení. Myšlení předškoláka je prelogické. Dítě je v této době stále úzce vázáno vlastní činností, nepostupuje podle logických operací (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Typickým znakem myšlení předškolních dětí je jeho útržkovitost a nepropojenost. Mezi další zvláštnosti myšlení tohoto období patří antropomorfismus, magičnost, prezentismus, fantazijní přístup a výrazný egocentrismus. Myšlení chybí také komplexní přístup, zaměřuje se na jednu oblast a je zúžené.

S myšlením dítěte je úzce spjat rozvoj jeho řeči. Dítě velmi často provází svou činností slovně, komentuje situaci, klade zvědavé otázky. Učí se mluvit prostřednictvím nápodoby verbálního projevu lidí v jeho nejbližším okolí. Řečové dovednosti a projev se v průběhu předškolního věku zdokonalují ve všech svých složkách, v obsahu i formě. Rozvíjí se slovní zásoba i gramatická správnost sdělení. Dítě začíná účinně užívat řeč k regulaci svého chování i v procesu integrace jednotlivce do skupiny.

Významné místo v řečovém vývoji i v myšlení představuje tzv. egocentrická řeč. Jejím cílem není snaha po dorozumění se s druhými, ale slouží ke zjednodušení orientace a k řešení problémů. Tato forma řeči postupně zaniká a je nahrazena řečí vnitřní.

Pro adekvátní a uspokojivý rozvoj řeči u dítěte v předškolním věku jsou zapotřebí kvalitní řečové vzory. Tyto vzory jsou nutné nejen pro správnou kvalitu výslovnosti, ale i pro vytváření dostatečné slovní zásoby u dítěte.

4.3 Emocionální vývoj a socializace dítěte

Nejvýznamnějším prostředím pro dítě v předškolním období zůstává rodina. Je pro něj místem bezpečí, zdrojem ochrany a jistoty. Dítě si v rodině osvojuje základní normy chování, s nimiž se postupně ztotožňuje.

Rodina uvádí dítě do širších společenských vztahů a zajišťuje mu primární socializaci. V rámci širší rodiny mu umožňuje navazovat také vztahy a vazby s prarodiči a dalšími příbuznými.

„...socializace není jen socializací vnějších projevů chování, ale především socializací vnitřního prožívání dítěte - tedy základem pro jeho celý emoční vývoj - a úzce souvisí s rozvojem vlastního sebepojetí“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s.96).

V rámci procesu socializace předškolního dítěte dochází k provázanosti tří významných fází. V nejranější fázi objevuje dítě svůj okolní prostor a nejbližší osoby. Druhá experimentační fáze se vyznačuje hledáním vlastní identity a nalézáním svého postavení v rodině. Pro závěrečnou fázi je charakteristická velká iniciativa, zájem o vrstevníky, vzrůstá význam vrstevnické skupiny pro dítě a chuť intenzivně se učit.

Také mateřská škola zaujímá významné postavení v procesu socializace předškolního dítěte. I ona by měla být přirozené a bezpečné místo, kde dítě může navazovat kontakty se svými vrstevníky, vymaňovat se z ochranného prostředí rodiny, vzájemně komunikovat, učit se spolupracovat, zaujímat různé role a vyrovnávat se s nimi. Postupným začleňováním do společnosti vrstevníků se mateřská škola významně podílí na socializaci dítěte.

Předškolní období je velmi důležité také pro formování citových projevů. Vedle výrazné potřeby aktivity a iniciativy se u dítěte objevuje i potřeba trvalého citového

vztahu. Prožívání v tomto období je velmi intenzivní, ale krátkodobé a proměnlivé. Dítě postupně získává schopnost své pocity více ovládat také vůlí, i když ta je stále velmi kolísavá.

Souběžně s rozvojem sociálních vztahů a emocí probíhá morálně etický vývoj. Dítě získává na základě zkušeností povědomí o tom, co se smí a nesmí, co je správné. Často se u něho objevují pocity viny, které vznikají jako důsledek psychosociálního konfliktu.

Jak uvádí Koťátková (2008), a jak ukázaly některé výzkumy, již velmi malé děti projevují náznaky altruistického chování. Objevuje se u nich schopnost vcítit se do prožitku druhého, citlivě vnímat jeho situaci a reagovat na ni pomocí.

4.3.1 Základní potřeby dítěte

Každý člověk i dítě potřebuje během svého života uspokojovat řadu potřeb. Pokud jsou tyto potřeby uspokojovány, pomáhá nám to udržet životní funkce a zdárně se rozvíjet. V opačném případě nedostatku či strádání může být narušen rozvoj, jak v oblasti fyzické, tak psychické.

U dítěte předškolního věku je to o to víc důležité, protože to může mít důsledky na celý jeho další vývoj. U těchto dětí je třeba k uspokojování základních potřeb přistupovat i s přihlédnutím k jejich vývojovým potřebám.

Potřeby dítěte předškolního věku zpočátku zajišťuje rodina, později se také mateřská škola stává místem, kde jsou tyto více či méně uspokojovány. Přitom by mělo být každé dítě respektováno, jako individuální bytost s odlišnou mírou v jejich uspokojování.

V současné mateřské škole si učitelky uvědomují důležitost v posloupnosti uspokojování rozličných potřeb u jednotlivých dětí tak, jak to vyžaduje jejich momentální situace a stav vývoje.

Mezi jednu z nejdůležitějších potřeb dítěte předškolního věku patří uspokojování potřeby jistoty, bezpečí a stálosti. Dítě ji nachází především v rodině, ale také mateřská škola mu může poskytnout prostor, kde se mu dostane pocitu prvotních citových vztahů. I celou řadu dalších potřeb, tak jak je charakterizoval Matějček a Langmeier, se daří v prostředí školy uspokojovat. Učitelky přemýšlejí často nad tím, jak konkrétnímu dítěti nebo skupině dětí dopřát to správné a optimální množství kvalitních podnětů. Jejich stejné množství může u jednoho dítěte způsobit neuspokojení, zatímco u druhého může vyvolat pocity přesycení.

Z hlediska budoucího optimálního začlenění do vzdělávacího systému se jeví i potřeba uvědomit si určitý řád v podnětech. Ten v mateřské škole dítě získává tím, že respektuje vymezená pravidla společného soužití. Východisko pro uspokojení potřeby identity a společenského uplatnění nalézá ve svém svobodném rozhodování a samostatném jednání. K poslední potřebě z této skupiny - otevřené budoucnosti - je možné zatím v možnostech mateřské školy jen volně směřovat, naplňuje se až v pozdějším věku.

Důkladná znalost obecných zákonitostí vývoje i jednotlivých dětí umožňuje učitelce, aby v optimální míře mohla posoudit, co které dítě momentálně potřebuje.

4.4 Předškolní vzdělávání dítěte

Předškolní věk je významným obdobím intenzivního rozvoje dítěte. Vytvářejí se v něm základy sociálního chování, základy duševního a mravního života dítěte. Toto vývojové období je spojováno zejména s dobou, kdy dítě navštěvuje mateřskou školu či dobou těsně před vstupem do základní školy.

Pojem předškolní vzdělávání v sobě zahrnuje aspekty výchovné i vzdělávací. Jak uvádí někteří autoři (Průcha, 2001), předškolní výchova je výchova, která zabezpečuje uspokojování rozumových a sociálních schopností a dovedností dítěte a uskutečňuje se ve spolupráci rodiny a mateřské školy.

Předškolní vzdělávání zasahuje celou osobnost dítěte. Týká se zajištění jeho zdravého rozvoje a prospívání, jeho učení, socializace i společenské kultivace. Přizpůsobuje se vývojovým, kognitivním, sociálním a emocionálním potřebám dětí této věkové skupiny.

Současná vzdělávací politika v ČR vychází z přesvědčení, že člověk by se měl vzdělávat po celý život. Za důležitý prvopočátek tohoto procesu je právě považováno předškolní vzdělávání.

Institucionální předškolní vzdělávání se uskutečňuje především v soustavě mateřských škol. Představuje počáteční stupeň veřejného vzdělávání organizovaného a řízeného požadavky a pokyny MŠMT. Mateřská škola nabízí jednu z možností, jak doplnit rodinnou výchovu a pomoci zajistit dítěti od útlého věku prostředí s dostatkem mnohostranných a přiměřených podnětů k jeho aktivnímu rozvoji a učení. Úzká vazba na rodinu je sama o sobě nepostradatelná. Významnou funkci má mateřská škola zvláště pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí, kterým vhodně kompenzuje nepodnětné rodinné prostředí nejen ve vzdělávání, ale i při výchovném působení.

Předškolní výchova a vzdělávání dětí se realizuje podle Rámcového programu pro předškolní vzdělávání (RVP PV), který je od školního roku 2007/08 závazným a směrodatným dokumentem pro práci v mateřských školách.

Tento program vymezuje také záměr předškolního vzdělávání jak rozvíjet každé dítě „...*vést je tak, aby na konci svého předškolního období bylo jedinečnou a relativně samostatnou osobností, schopnou (kompetentní, způsobilou) zvládat, pokud možno aktivně a s osobním uspokojením, takové nároky života, které jsou na ně běžně kladeny (zejména v prostředí jemu blízkém, tj. v prostředí rodiny a školy), a zároveň i ty, které ho v budoucnu nevyhnutelně očekávají*“ (RVP PV, 2004, s.8).

Na základě řady evropských výzkumů je možné shrnout význam působení institucionální předškolní výchovy a vzdělávání na rozvoj dětí:

1. Předškolní výchova prospívá rozvoji dětí, především těch, které vyrůstají v socioekonomicky zhoršeném rodinném prostředí. Prospěšnost je prokázána v intelektových schopnostech, sociálních a komunikačních dovednostech dětí.
2. Mezi nejvýznamnější faktory pozitivních efektů se řadí:
 - délka předškolní výchovy;
 - kvalita vzdělávacích programů;
 - podpora předškolní výchovy za strany rodičů.

(Průcha J., 2001)

5 Romské dítě v rodině a v mateřské škole v počátcích vzdělávacích procesů

Rozvoj každého jedince je určován mnoha činiteli. Podílejí se na něm zejména prvky dědičnosti, prostředí a také záměrné působení na rozvoj jedince - výchova. Toto výchovné působení na jedince začíná v rodině od samého počátku, co přijde dítě na svět. A jsou to osoby v bezprostřední blízkosti dítěte, které na dítě a jeho výchovu mají největší vliv. Pokud má být toto výchovné působení na dítě účinné, vyžaduje vzájemnou spolupráci všech účastníků.

Nejinak je tomu u romského dítěte, které se hned po svém narození stává středem pozornosti a zájmu celé široké rodiny. Romským matkám je často vyčítáno, že své dítě příliš rozmazlují a hýčkají, ponechávají mu velkou volnost. Mezi romskou matkou a jeho dítětem tradičně přetrvává příliš silná vazba, která je v tomto věku mnohdy na překážku tomu, že své děti neposílají do mateřských škol.

Mateřská škola vazbu matky a dítě plně respektuje, přičemž rodinu chápe jako základní a nejdůležitější prostředí dítěte, obzvlášť pokud rodina plní svoji funkci zodpovědně a zabezpečuje dítěti jeho základní potřeby a dostatečnou stimulaci.

V řadě případů, kde tomu tak není, je to právě mateřská škola, která pomáhá eliminovat nežádoucí důsledky potřebné péče. Tuto svoji funkci mateřská škola plní i v Případě sociálně znevýhodněných romských rodin. Je žádoucí, aby se děti z takto znevýhodněných rodin co nejdříve účastnily předškolního vzdělávání, a tak se jim dostalo v dostatečné míře potřebných podnětů.

Současně mateřská škola prostřednictvím výchovy a vzdělávání romských dětí může v pozitivním smyslu působit i na romské rodiče, může jim též nabídnout odbornou radu a pomoc.

5.1 Tradiční romská rodina

Rodina, jak ji charakterizuje například Helus (2001), je malá, primární skupina, která plní řadu významných funkcí. Vzhledem k tomu, že pro dítě je základním životním prostředím, má pro jeho další vývoj nepostradatelný význam. Funkční rodina uspokojuje základní potřeby dítěte, nabízí mu prostor pro jeho seberealizaci, skýtá mu bezprostředně působící vzory chování, pomáhá dítěti vytvářet a budovat vlastní identitu, pomáhá mu rozvíjet vědomí zodpovědnosti a smyslu pro povinnost, poskytuje mu zázemí i povědomí o širším okolí a světě, nabízí mu pocit bezpečí a ochrany. Rodina představuje soubor složitých sociálních vztahů, má svoje zvyky, tradice, morálku - tím vším ovlivňuje celkový rozvoj dítěte.

Rodina představuje pro Romy tradičně největší hodnotu, má velký vliv na výchovu jejich dětí. Pro dítě je prvním zprostředkovatelem hodnot v průběhu jeho vývoje. Je primárním prostředím, které dítě formuje po stránce morální, citové i intelektuální.

Romské dítě vyrůstá v rodině, kde nejvyššími hodnotami jsou soudržnost a velikost rodiny, láska rodičů k dětem a úcta ke starším členům společenství. Romové mají tendenci sdružovat se do skupin, většinou na základě příbuzenského pouta. Velká rodina poskytuje jejím členům zázemí, ochranu, bezpečí a jistotu. Na druhé straně zbavuje jednotlivce nést plnou zodpovědnost za svá individuální rozhodnutí. Pokud se jednatel sám rozhodne vystoupit z této komunity, je považován za odpadlíka (Šišková, 2001).

Tradiční romská rodina je velká, navenek jednotná a solidární. Velká není jen co do počtu dětí, ale i z hlediska soužití více generací. Romské dítě vyrůstá mezi větším počtem sourozenců, bratranců a sestřenic. Není výjimkou, že v jedné domácnosti žije více spřízněných rodin. Všechny tyto osoby jsou pro dítě blízké. Každý člen širší romské rodiny zaujímá v rámci rodiny své postavení, které určují dva základní faktory: pohlaví a věk. Nejdůležitější postavení má muž - otec. Na základě vlastní a opakované zkušenosti mohu potvrdit, že jeho rozhodnutí respektují všichni ostatní členové. Je

většinou neměnné a konečné. Důležité postavení má i nejstarší syn, který zastupuje otce a pomáhá s výchovou sourozenců. Jak uvádí také Říčan (1998), ženy v romské rodině zaujímají podřadné místo, ale jejich úloha je nezastupitelná. Zabezpečují výchovu dětí a péči o domácnost. Postavení ženy je také ovlivňováno věkem a počtem dětí. Čím více má dětí, tím více má i úcty. Nejstarší dcery velmi brzy nastupují na místo matek a přebírají péči o mladší sourozence i řadu dalších povinností v domácnosti. Velké úctě a lásce se těší v rodině staří lidé. Péče o ně je pro většinu Romů samozřejmá.

Romská rodina má svůj tradiční způsob života, svoji mentalitu i nižší sociokulturní úroveň. Často vykazuje rizikové a negativní faktory: málo podnětné prostředí, nižší ekonomický status, neúplnost rodiny, nižší vzdělanostní úroveň a všeobecně negativní vztah ke vzdělání (Nečas, 2002).

5.1.2 Výchova dítěte v romské rodině

Romské dítě bývá v rodině vychováváno v širším společenství, rodina je soudržná. Tradiční romská výchova upřednostňuje volnost, orientaci na přítomnost a změnu, živý temperament, spontánnost, užívá minimálně zákazů. Děti jsou vedeny od útlého dětství k samostatnosti a jsou rovnocennými partnery dospělých. Často se podílí na důležitých rozhodnutích v rodině, čímž rychleji rozvíjí svoje sociální vnímání a chování. Kolektivní rozhodování a způsob života v romské rodině naopak často neumožňuje rozvíjet vědomí individuální odpovědnosti jedince.

„Romská rodina od dětí nežadá, aby se samostatně rozhodovaly, dokonce si to nepřaje. Osobní úspěch neznamena mnoho. V dětech se nerozvíjí vědomí individuální odpovědnosti za sebe sama, za svůj vlastní život, který je nosným principem evropské kultury“ (Balabánová, 1995, s.12).

V procesu socializace romského dítěte má zásadní význam řeč. Dítě si ji osvojuje prostřednictvím své rodiny. V romských rodinách se mluví většinou romsky či romským etnolektem češtiny. Komunikační možnosti dítěte v češtině, jako budoucím vyučovacím jazyku, jsou tím značně omezeny.

První dítě mají Romky zpravidla velmi brzy, s jeho výchovou mají málo zkušeností. Muži se zajímají o výchovu synů a postupně je zasvěcují do mužských povinností, zastupují rodinu navenek. Každý člen rodiny má právo se ke všemu vyjádřit, jeho slovo je součástí kolektivního rozhodnutí. Výchova v romské rodině je zcela odlišná. V rodině většinové společnosti je dítě vedeno k větší individuální odpovědnosti, postupně si osvojuje normy a hodnoty dané společnosti. Ve velké romské rodině se rozhoduje o všem společně. Romské děti jsou často zasvěcovány do problémů dospělých. To vede k jejich předčasnému dospívání i po stránce psychické.

Romská rodina má svůj vlastní řád, který je z pohledu majoritní společnosti neprůhledný a kritizovaný. Jednotlivým členům je dáвана velká volnost, vše se podřizuje momentální potřebě. U Romů není dostatečně rozvíjena schopnost odložit uspokojení těchto momentálních potřeb.

Nejdůležitější rozhodnutí v rodině dělají muži, ženy se jim podřizují. Pokud jsou ale synové již dospělí, musí respektovat při svých rozhodnutích i matku. Výchovné vedení rodiny není vždy jednoznačné. Romové jsou také velmi emocionální a často navenek projevují své emoce, což je příkladem i pro chování jejich dětí.

5.2 Romské dítě v mateřské škole

Zájem státu o předškolní přípravu romských dětí před rokem 1989 vycházel z Usnesení federální vlády č. 35/81, které stanovilo za úkol zvyšovat podíl romských dětí v předškolních zařízeních. Důsledkem toho bylo přednostní umísťování a finanční zvýhodňování romských dětí v MŠ. V roce 1977 bylo v MŠ zařazeno 30% ze všech romských dětí příslušného věku, roku 1983 to bylo 74.5% a v roce 1985 již 75,2% všech romských dětí (Romové v České republice, 1999).

Po roce 1989 se situace mění. Zavedením poplatků se snížila docházka romských dětí do předškolních zařízení. Většina romských dětí nenavštěvuje pravidelně mateřské školy. Mizivé množství romských dětí, které se účastní předškolního vzdělávání je nuceno se vyrovnávat s mnoha handicapy. Patří mezi ně odlišné jazykové

prostředí, odlišný životní styl a hodnotová orientace tradiční romské rodiny, sociokulturně znevýhodněné rodinné prostředí a vesměs nedůvěřivý vztah k institucionálnímu vzdělávání ze strany rodiny.

Děti, které přicházejí do MŠ jsou z různých sociálních a rodinných poměrů. Sociální adaptace romského dítěte na podmínky MŠ, které jsou značně odlišné od rodinného prostředí, je obtížná. Dítě i jeho rodiče mají problémy přizpůsobit se režimu školy, chybí jim návyk na pravidelnost, problémy se objevují v komunikaci. Tyto počáteční obtíže mohou překonávat vhodné adaptační a integrační programy, individuální přístup k dítěti. Důležité je vytvořit příznivou atmosféru, navodit vztah přátelství, pocit bezpečí a důvěry.

Prostředí mateřské školy hraje významnou úlohu při správném vytváření základu českého jazyka u romských dětí. Většina romských dětí přicházející do MŠ má velmi špatné gramatické vyjadřování, menší slovní zásobu, četné vady výslovnosti. Obtíže jim činí používání obecných pojmů, diferenciací pojmů, těžko chápou antonyma. Pro romské dítě předškolního věku je často problém formulovat myšlenku a prožitek a přitom se odpoutat od svých fantazijních představ.

Častým handicapem těchto dětí bývá neschopnost samostatně řešit úkoly, rozhodovat se individuálně. Vlivem vrozeného temperamentu se romské dítě nedokáže dostatečně soustředit, pozornost udrží jen krátkou dobu.

V rozumové oblasti zjistíme u většiny romských dětí nedostatky v prostorové představivosti a logickém uvažování. Velmi kritická je oblast kreslení a grafomotoriky, což je důsledkem i toho, že dítě v rodině zřídka získává zkušenosti s knížkou, tužkou a omalovánkami. Nesporným kladem romských dětí je jejich aktivní zájem o hudbu, pohyb a hlavně tanec.

Pokud se romské děti pravidelně nezúčastňují výchovně vzdělávacího procesu v Předškolních zařízeních, tak se ve srovnání s ostatními dětmi postupně opožďují.

Řešením může být kvalitní vzdělávací program s podílem individuálních přístupů, popřípadě samostatný individuální vzdělávací program.

Nezbytné podmínky úspěšného vzdělávacího programu jsou:

Vytvářet u romských dětí kladný vztah ke škole, nevychovávat děti, ale jedince.

- *Vést děti k samostatnému uvažování, schopnosti správné volby a ochotě přijímat za tuto volbu zodpovědnost.*
- *Přijímání změn a schopnost se s nimi optimálně vyrovnávat, rozpoznávání problémů a dovednost je účelně řešit.*
- *Rozhodující role sehrává osobnost učitele, jeho schopnost navázat s dětmi i s rodiči citový vztah.*
- *Schopnost a ochota učitele angažovat se i v sociální práci v rodinách a hlavně snaha romskému etniku pomoci.*
- *Od počátku učit romské i české děti žít společně, respektovat základní hodnoty společného života, a tím je připravovat pro občanský život v multikulturní společnosti.*

(Eiseltová, 2002, s. 12).

5.2.1 Posuzování školní zralosti a příčiny školní neúspěšnosti romských dětí

Významným mezníkem v životě předškolního dítěte je vstup do základní školy. Současný Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání nevyčleňuje přípravu na ZŠ jako samostatnou část, ale považuje ji za integrální součást rozvoje osobnosti dítěte. To umožňuje MŠ vytvořit si takový program, jehož nedílnou součástí je i nenásilná a pozvolná příprava dítěte na školní práci. Velmi málo romských dětí prochází institucionální předškolní výchovou a vzděláváním a tradiční romská rodina zpravidla není schopna připravit dítě pro školní práci. Téměř každé romské dítě je na doporučení odborníků před vstupem do ZŠ podrobno vyšetřeno školní zralostí v Pedagogicko-psychologické poradně. Školní zralost je záležitostí biologického zrání organismu a označuje takový dosažený stupeň ve vývoji dítěte, který mu umožňuje začít školní výuku. Psychologická vyšetření pro zjišťování školní zralosti, kterým jsou romské děti podrobovány, vykazují obraz romského dítěte nepřipraveného pro vstup do ZŠ.

Důvod je možný spatřovat v tom, že posuzování školní zralosti u romských dětí se uskutečňuje podle stejných kritérií jako u většinové společnosti. Současné testy určené k posuzování školní zralosti totiž neberou v úvahu specifické, osobnostní, kulturní a rodinné znaky romského etnika. Zákonitě se tedy romské děti v těchto testech jeví jako nezralé pro docházku do školy. Na základě jejich výsledků je většině romských dětí následně doporučen odklad školní docházky. Ve skutečnosti jde o výchovné zanedbání, které je důsledkem málo podnětného rodinného prostředí. Výsledky inteligenčních testů, většinou ve verbální části, ukazují u převážné většiny romských dětí na omezené inteligenční schopnosti. Také v Jiráskově testu školní zralosti většina z nich neuspěje. Důvodem těchto neúspěchů je odlišné pojetí výchovy a jiný životní styl v tradiční romské rodině (Balabánová, 1995).

Řešením by mohlo být sestavení odborných psychologických testů odpovídajících pro populaci z jiných menšin tak, aby kulturní identita jedince neovlivňovala výsledky těchto testů.

Samotný odklad školní docházky romských dětí situaci neřeší, pokud dítě nenavštěvuje pravidelně mateřskou školu, nebo přípravnou třídu při ZŠ či MŠ. Pobyt v málo podnětném rodinném prostředí nemá pro přípravu na budoucí úspěšnou školní práci význam.

Výzkumy bylo prokázáno, že romské děti nejsou v porovnání s ostatními dětmi následně tak úspěšné ve škole. Pojem školní úspěšnost je v Pedagogickém slovníku charakterizován jako „... zvládnutí požadavků kladených školou na jednotlivce... nebo jako produkt kooperace učitele a dítěte.... To znamená, že škol. úspěšnost není pouze dílem dítěte, jeho schopností, píle aj.,... ale také dílem učitele... " (Průcha, 2001, s.242).

Mezi hlavní příčiny školní neúspěšnosti romských dětí se řadí:

- odlišný jazykový vývoj;*
- *nedostatečná příprava na školní práci;*

- *odlišná kvalita plnění funkce rodinné výchovy;*
u některých Romů nedocení významu vzdělání;
nižší informovanost dětí vyplývající ze sociální izolovanosti rodin;
nedostatečná připravenost učitele pro práci s minoritami.

(Šotolová, 2001, s.42).

K zabezpečení školní úspěšnosti je třeba již v předškolní přípravě dosáhnout toho, aby romské děti pravidelně navštěvovaly předškolní zařízení, nejlépe od tří let věku dítěte. Pro romské dítě je mimořádně důležité, aby bylo do předškolního vzdělávání zapojeno co nejdříve. V místech s vysokou koncentrací romského obyvatelstva je vhodné zajistit romského asistenta, který ve spolupráci s pedagogickými pracovníky předškolních zařízení pomůže vytvořit motivující programy, které zohledňují přítomnost romských dětí ve vzdělávacím systému.

Praktická část

⁶ Cíl výzkumu

Záměrem výzkumu je zjistit úspěšnost, s jakou se v současné době daří začleňovat romské děti do mateřských škol ve Strakoniciích, konkretizovat kladné a osvědčené zkušenosti z práce s těmito dětmi a pojmenovat konkrétní problémy, které zabraňují jejich úspěšnému začleňování. Dalším záměrem je zjistit, zda současné mateřské školy zohledňují přítomnost romských dětí, zda učitelky i romští rodiče vidí nějaký přínos, pokud tyto děti navštěvují pravidelně mateřské školy.

Tyto záměry jsem formulovala do pěti cílů:

Ve sledovaném období zjistit, v jakém typu mateřské školy je vzděláváno nejvíce romských dětí ve městě Strakonice.

²- Konkretizovat, co se osvědčilo při práci s romskými dětmi a s romskými rodinami a kde jsou spatřovány největší problémy.

Zjistit, co vede romské rodiče k tomu, že jejich děti navštěvují mateřské školy a co tomu podle jejich názoru brání.

⁴- Zjistit, co dalšího by učitelky mateřských škol i romští rodiče viděli jako pozitivní pro úspěšné začlenění romských dětí.

Stanovení hypotéz

Ze stanovených cílů výzkumu vyplývají následující hypotézy:

H 1 Začleňování romských dětí a jejich pravidelná docházka do mateřských škol je vzhledem k jejich počtu nedostatečná.

H 2 Mateřské školy ve svých programech a vzdělávacích nabídkách dostatečně nezohledňují přítomnost romských dětí, v užším porovnání předpokládám, že pouze mateřská škola speciální se bude těmto nabídkám více věnovat.

H 3 Předpokládám, že obě sledované skupiny - učitelé mateřských škol i rodiče romských dětí - shodně vidí přínos pro romské dítě v pravidelné návštěvě mateřské školy.

H 4 Mateřské školy neuplatňují speciální způsoby práce a metody při práci s romským dítětem a jeho rodinou, ale učitelky samy intuitivně hledají vhodné Přístupy pro práci s těmito dětmi.

H5 Předpokládám, že bude obtížné objektivně zjistit, co postrádají romští rodiče v současné mateřské škole.

8 Metody výzkumu

Základními metodologickými nástroji výzkumu je dotazníkové šetření provedené u učitelek mateřských škol a rozhovor uskutečněný s romskými rodiči, jejichž děti navštěvují mateřskou školu (bude užíváno označení MŠ).

Cílem dotazníkového šetření bylo zjistit, co současné mateřské školy nabízí romským dětem a jejich rodičům, konkretizovat zkušenosti jednotlivých učitelek s praktickým začleňováním romských dětí i zkušenosti ze spolupráce s romskými rodiči. Cílem bylo též prozkoumat další možnosti, které učitelky považují za přínosné v dané problematice. Anonymní dotazníkové šetření bylo provedeno u náhodně vytypovaného vzorku respondentů - učitelek MŠ - v širším regionu Strakonice. Kritériem výběru byla ochota respondentů zúčastnit se šetření i možnost osobního kontaktu a dostupnost ze strany tazatele.

Užší výběr byl konkretizován na všechny mateřské školy na území města Strakonice.

Předkládaný dotazník se skládal ze dvou částí. Část A byla tvořena šesti uzavřenými otázkami, převážně informačního charakteru, které měly pevně stanovené alternativy odpovědí. Respondent volil vždy pouze jednu z nabízených možností jejím označením. Část B dotazníku obsahovala osm otevřených otázek, ve kterých se respondenti vyjadřovali formou otevřených odpovědí.

Při vyhodnocování byla dotazníková část A a její výsledky zpracovány do grafů. Tyto kvantitativní informace se týkaly především charakteristiky mateřské školy a respondentské skupiny. V rámci vyhodnocování odpovědí ve druhé části dotazníkového šetření byly odpovědi na jednotlivé otázky analyzovány a následně vyhodnoceny nejčastěji frekventované varianty odpovědí. Tyto varianty byly vyjádřeny grafem ve smyslu četnosti výskytu.

Druhou používanou metodou v rámci výzkumu byl řízený rozhovor realizovaný s romskými rodiči, jejichž děti v současné době navštěvují mateřskou školu ve Strakonici. Strukturovaný rozhovor byl tvořený pěti předem připravenými otevřenými otázkami, v jehož průběhu si tazatel orientačně zaznamenával výpovědi respondentů, které následně po ukončení rozhovoru obsahově zpřesňoval. Cílem rozhovoru bylo zjistit, co je určující pro to, že někteří romští rodiče posílají své děti do mateřské školy, zda vidí přínos v docházce dětí do mateřských škol a co v nich postrádají.

Otázky k rozhovoru pokládal osobně sám tazatel, popřípadě jím pověřené a instruované osoby z řad učitelek mateřských škol, které osobně znaly jednotlivé respondenty - romské rodiče.

Odpovědi na jednotlivé otázky rozhovoru byly následně kvalitativně vyhodnoceny a popsány.

9 Vlastní výzkum

Vlastnímu výzkumu předcházelo střednědobé terénní šetření, jehož cílem bylo v průběhu období 2004 - 2008 sledovat počet romských dětí, které navštěvují mateřské školy na území města Strakonice. Šetření spočívalo ve sběru informací, získaných osobní návštěvou konkrétních MŠ, s jejich následným vyhodnocením. V šetření je zachycen podíl romských dětí z celkového počtu dětí v jednotlivých školách i celkový počet všech romských dětí docházejících do mateřských škol na území Strakonice v průběhu čtyř po sobě následujících školních roků.

Město Strakonice má na svém území celkem 9 mateřských škol, které mají celkovou kapacitu 785 dětí. Tři z těchto škol mají postavení samostatného celku, čtyři jsou sloučeny v jeden subjekt a dvě mateřské školy jsou sloučeny se základními školami. Převážná většina těchto škol je běžného typu, jedna je mateřská škola speciální a v jedné mateřské škole jsou třídy s prvky waldorfské pedagogiky.

Stav počtu romských dětí v průběhu sledovaných let ve vybraných mateřských školách

Škola	Počet roms. dětí (celk.počet) 2004/05	%	Počet roms. dětí (celk. počet) 2005/06	%	Počet roms. dětí (celk. počet) 2006/07	%	Počet roms. dětí (celk. počet) 2007/08	%	Celkem roms. dětí
MŠ A	3(75)	4	0(75)	0	2(75)	2,6	4(75)	5,5	9
MŠ B	2(80)	2,5	0(80)	0	0(80)	0	1(80)	1,25	3
MŠ C	4(90)	4,4	2(90)	2,2	2(90)	2,2	4(90)	4,4	12
MŠ D	2(100)	2	2(100)	2	1 (100)	1	2 (100)	2	7
MŠ E	1 (100)	1	0(100)	0	2(100)	2	1 (100)	1	4
MŠ F	1 (104)	0,96	0(104)	00	1 (104)	0,96	0(104)	0	2
	4(112)	3,57	2(112)	1,79	0(112)	0	4(112)	3,57	10
	3(84)	3,57	4(84)	4,76	3(84)	3,57	2(84)	2,38	12
MŠ CH	12(40)	30	9(40)	22,5	13 (40)	32,5	15(40)	37,5	49
	32 (785)	4,08	22	2,8	24	3,06	33	4,2	

Tabulka č.1

Z následující tabulky lze zjistit, že během sledovaného období byl počet romských dětí, které navštěvovaly mateřské školy nízký a významně se nezměnil ani po roce 2005, kdy došlo ke zrušení úplaty za předškolní vzdělávání u dětí navštěvujících poslední ročník MŠ.

Naopak mírně se zvyšující počet romských dětí ve školním roce 2007/08 vzbuzuje optimismus a je zároveň výzvou pro to, aby i nadále bylo sledováno, jakým směrem se bude tento stav vyvíjet.

Vlastní výzkum se uskutečnil ve dvou etapách v období září - prosinec 2007.

V první etapě (září - listopad) byly distribuovány dotazníky pro učitelky na jednotlivé mateřské školy v širším regionu Strakonice. Vyplněné dotazníky byly shromážděny na předem určeném místě. Ve druhé etapě (listopad - prosinec) byli osloveni romští rodiče, jejichž děti navštěvují strakonické mateřské školy a byl s nimi uskutečněn rozhovor.

Tyto shromážděné materiály (od učitelek i romských rodičů) byly následně vyhodnoceny a jejich výsledky zpracovány.

Šetření bylo dále konkretizováno a porovnáváno na dvou typech mateřských škol, které začleňují romské děti.

K objasnění problematiky byly v poslední etapě výzkumu osloveny dvě romské rodiny, jejichž děti nenavštěvují ani dosud nenavštěvovaly žádnou mateřskou školu. Kontakt s těmito respondenty zprostředkovali romští rodiče, jejichž děti mateřskou školu navštěvují.

9.1 Výběr a charakteristika respondentských skupin

Výběr respondentů byl podmíněn cílem výzkumu.

První respondentská skupina je tvořena učitelkami mateřských škol. Jde o profesně jednotnou skupinu, s převážující délkou praxe nad 20 let a většinou s dosaženým středoškolským pedagogickým vzděláním. Podstatná část dotazovaných pracuje v běžné mateřské škole, která je samostatným subjektem, nachází se v obci nad 10 tisíc obyvatel a její kapacita je do sta dětí.

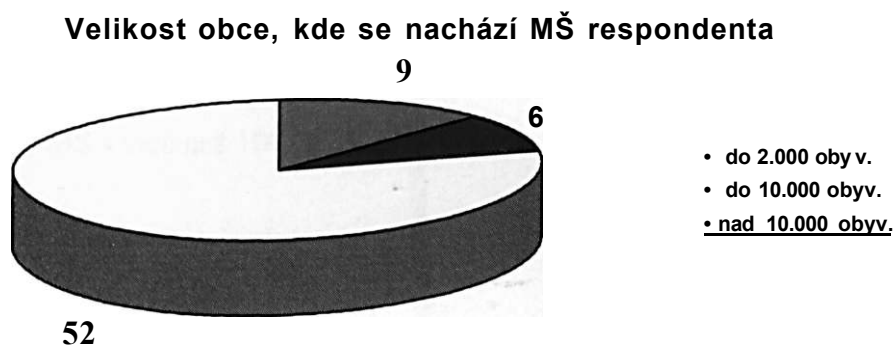
Všichni tyto respondenti obdrželi stejný dotazník.

Do širšího výzkumu v rámci regionu Strakonice bylo zahrnuto 67 respondentů, do užšího výzkumu v rámci města Strakonice bylo zahrnuto 49 respondentů. Do nejužšího výzkumu, porovnávání dvou mateřských škol (jedné běžné a jedné speciální), se zařadilo 15 těchto respondentů v poměru 7:8.

Charakteristiku celé respondentské skupiny vyjadřují následující grafy. Jednotlivá čísla v grafu uvádějí počet respondentů.

1- Vaše MŠ se nachází

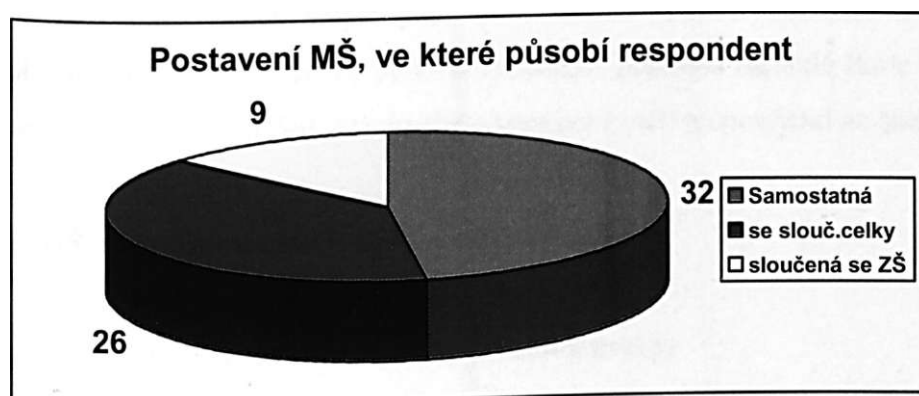
- a) v obci do 2.000 obyvatel
- b) v obci do 10.000 obyvatel
- c) v obci nad 10.000 obyvatel

Z odpovědí respondentů i následujícího grafu vyplývá, že většina z nich pracovala v mateřské škole, která se nacházela v obci nad 10.000 obyvatel. Pouze 6 dotazovaných působilo v obci do 2.000 obyvatel.

2. Pracujete na MŠ, která je

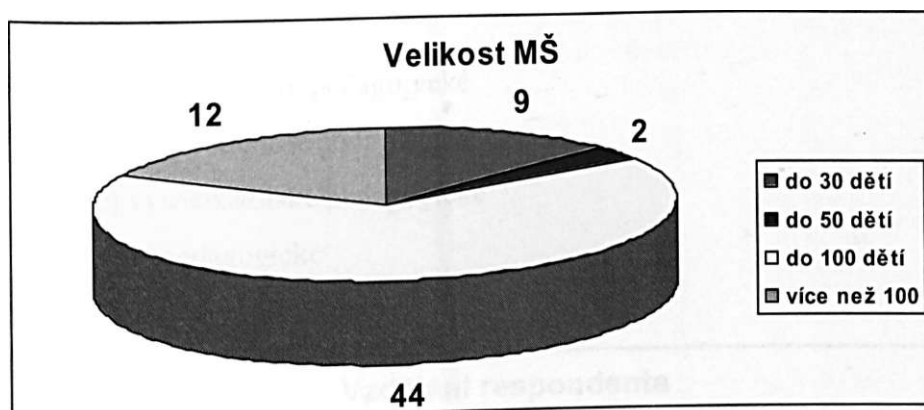
- a) samostatná MŠ
- b) MŠ se sloučenými celky
- c) MŠ sloučená se ZŠ

Do výzkumu se podařilo zařadit rovnoměrně respondenty ze skupiny samostatných MŠ a MŠ, které vznikly sloučením celků. Nejméně respondentů působilo^v MŠ, která byla sloučená se ZŠ.

³ - Velikost Vaší MŠ

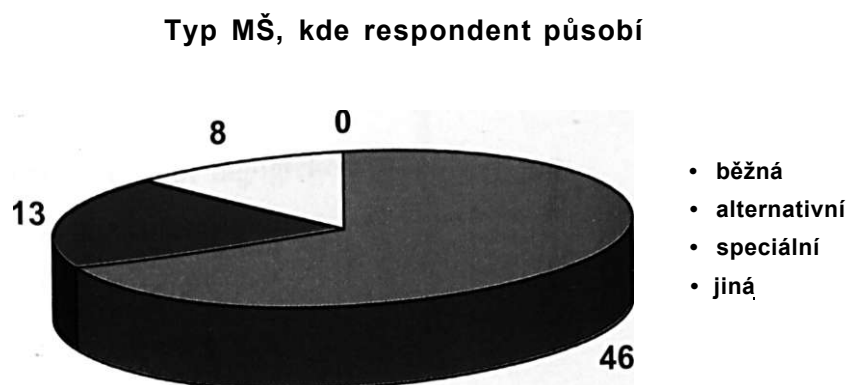
- a) MŠ do 30-ti dětí
- b) MŠ do 50-ti dětí
- c) MŠ do 100 dětí
- d) MŠ s více než 100 dětmi

Nejvíce dotazovaných působilo na kapacitně větší mateřské škole, konkrétně na MŠ do 100 dětí. Vyrovnaný počet respondentů pracoval na malé škole do 30-ti dětí a na velké škole nad 100 dětí. Minimální zastoupení měli respondenti ze školy do 50-ti dětí.

4. MŠ kde působíte je

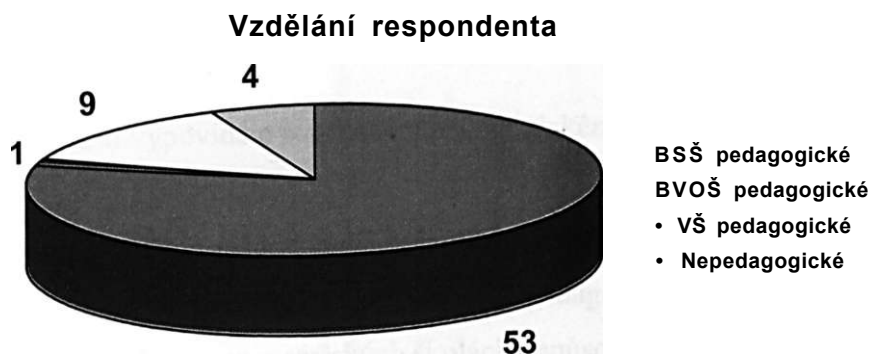
- běžná MŠ
- alternativní MŠ (či s alternativními prvky)
- speciální
- jiná (soukromá, církevní)

Převážná většina respondentů působila na běžné MŠ. V rámci výzkumu bylo 13 respondentů z mateřských škol uplatňujících alternativní prvky Waldorfské pedagogiky^a Pedagogiky M. Montesoriové, 8 respondentů působilo na MŠ speciální. Církevní ani soukromé MŠ nebyly do výzkumu zařazeny.

5. Vaše vzdělání je

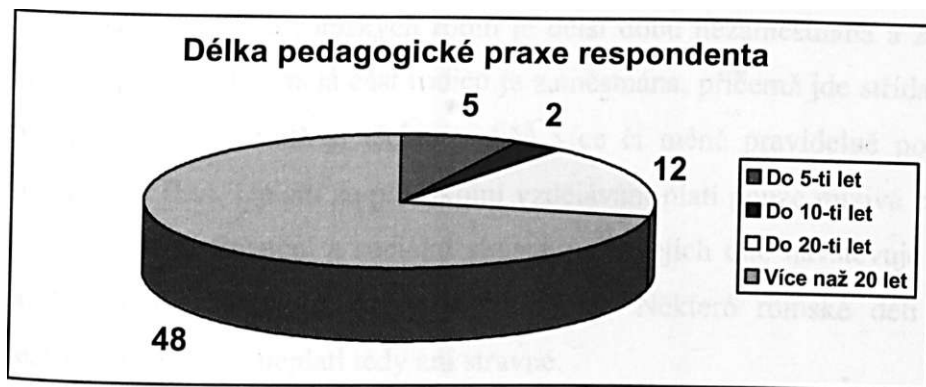
- a) středoškolské pedagogické
- b) vyšší odborné pedagogické
- c) vysokoškolské pedagogické
- d) nepedagogické

Respondenti zahrnutí do výzkumu dosáhli všech stupňů vzdělání. Naprostá většina z nich dosáhla středoškolského pedagogického vzdělání. Do výzkumu byli zařazeni i respondenti, kteří nejsou plně kvalifikovaní a jejichž vzdělání je nepedagogické. Mezi ně patřili hlavně asistenti pedagoga.

6- Počet let Vaší pedagogické praxe

- a) do 5-ti let
- b) do 10-ti let
- c) do 20-ti let
- d) více než 20 let

Tento graf vypovídá o současném pedagogickém obsazení mateřských škol.

Výrazná většina respondentů byla zahrnuta do skupiny s více než 20-ti letou Praxí. Do výzkumu se nepodařilo zahrnout více pedagogů s kratší pedagogickou praxí protože v době výzkumu na mateřských školách nepůsobily.

Druhou respondentskou skupinou jsou romští rodiče, jejichž děti v současné době navštěvují mateřskou školu. V rámci výzkumu bylo osloveno 30 romských rodičů vypovídat bylo ochotno 23 rodičů. K nim se volně přiřazují romští rodiče, jejichž děti nenavštěvují MŠ a byli osloveni v rámci výzkumu. Jejich výpovědi mají dokumentovat situaci v terénu a přinášet doplňující pohled na danou tematiku.

Bližší údaje o těchto respondentech

Romem je pro tyto účely (výzkumu) označována osoba, která svým způsobem^{2>} života a životním stylem vykazuje typické a charakteristické znaky této menšiny, osoba která se hlásí k romské menšině a která se sama za Roma považuje. Pro účely výzkumu^{ne} ní dále zjišťováno, zda-li se tito lidé přihlásili k romské národnosti.

Všichni tito romští respondenti žijí již delší dobu na území města Strakonice ve^{více} či méně rozptýlených komunitách. Někteří respondenti žijí ve smíšených^m anželstvích, kdy jen jeden z rodičů je Rom. Dorozumívacím jazykem uvnitř této komunity je romský etnolekt, popřípadě jde o směs špatné češtiny a romštiny. Většina

respondentů z těchto romských rodin je delší dobu nezaměstnaná a žije ze sociálních dávek a podpor. Jen malá část rodičů je zaměstnaná, přičemž jde střídavě o krátkodobé či sezónní práce. Většina těchto rodičů více či méně pravidelně posílá své děti do mateřských škol. Úplatu za předškolní vzdělávání platí pouze mizivá část rodičů a to z důvodu vlastní finanční a sociální situace nebo jejich dítě navštěvuje poslední ročník předškolního vzdělávání, který je bezplatný. Některé romské děti se dle zjištění nestavují ve škole, neplatí tedy ani stravné.

O respondentech, kteří byli zahrnuti v závěru šetření do výzkumu k dokumentování situace v terénu, nebyly zjišťovány bližší informace.

9.1.1 Vyhodnocení dotazníků pro učitelky MŠ

Ve shodě se sledovanými cíli bylo distribuováno v širším šetření celkem 81 dotazníků, z nichž se jich zpět vrátilo 67 vyplněných, tj. 82,7%. Do užšího šetření zahrnujícího území Strakonice bylo z 53 dotazníků vráceno k vyhodnocení 49, tj. 92,45%. Nejvyššího šetření, srovnávání dvou typů škol běžné a mateřské školy speciální, se zúčastnilo 15 respondentů. Dotazník vyplnili všichni respondenti tj. 100%.

Informace získané sběrem z dotazníků byly následně vyhodnocovány po jednotlivých otázkách a zaznamenávány nejčastější a nejfrekventovanější odpovědi. Odpovědi na otevřené otázky byly kvalitativně vyhodnocovány na základě podobnosti a následně kvantifikovány. Ke každé otázce v dotazníku bylo na základě četnosti vytvořeno pořadí nejčastějších variant. Varianty byly seřazeny od těch, které se vyskytovaly nejčastěji, sestupným směrem.

Kvantifikované výsledky byly zaznamenány do grafu. Čísla na horizontální ose grafu vyjadřují pořadí variant u odpovědi na každou jednotlivou otázku dotazníku. Čísla na vertikální ose znamenají, kolikrát se daná varianta objevila v odpovědi.

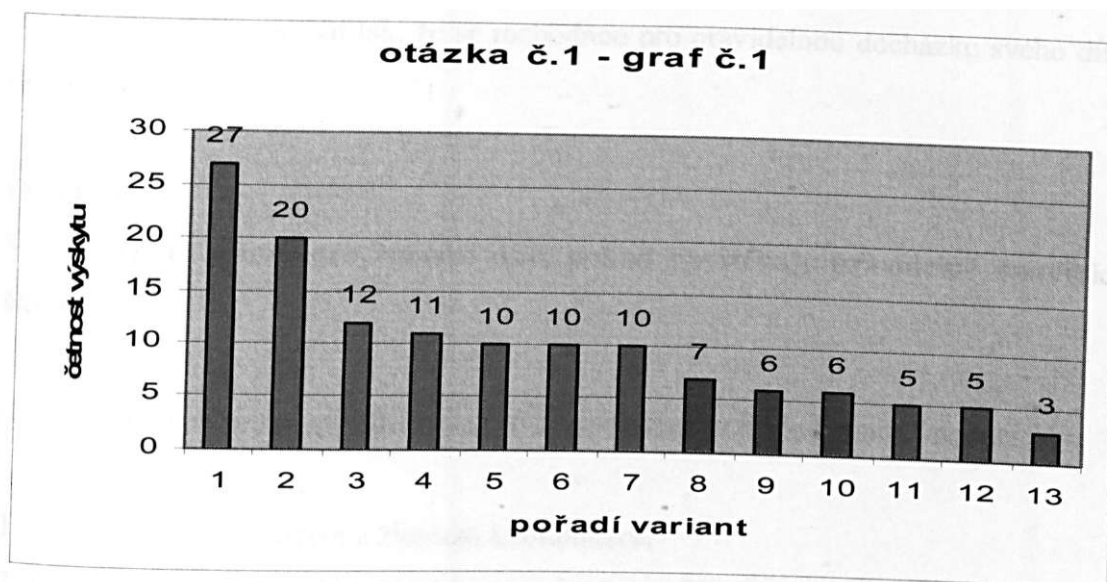
Někteří respondenti, kteří se účastnili dotazníkového šetření, volili více možností variant v jedné odpovědi. Celkový součet všech variant byl tedy často vyšší než celkový počet respondentů.

Otázka č. 1

Co si myslíte, že může nabídnout Vaše mateřská škola speciálně romským dětem a jejich rodičům?

Na tuto otázku odpovědělo všech 67 respondentů Dotazník. Nejčastěji se vyskytly v odpovědích tyto varianty:

1. stejný a rovnocenný přístup ke všem dětem včetně romských, nedělat rozdíly;
2. citlivý, vstřícný a empatický přístup k romským dětem;
3. začlenění do kolektivu vrstevníků;
4. pevný řád, pravidla, pravidelný rytmus;
5. celkový rozvoj osobnosti dítěte a podnětné prostředí;
6. poskytování odborných rad, informací a konzultací rodičům;
7. nabídka množství nadstandardních aktivit a zájmových činností;
8. zvýšený individuální přístup;
- 9- moderně vybavené prostředí s dostatkem hraček a pomůcek;
10. možnost odborné logopedické péče;
- 11 • respektování odlišností, rozvíjení tolerance mezi dětmi;
12. MŠ jako místo bezpečí a jistoty;
13. dobrá spolupráce rodiny a školy.

Odpovědi učitelek vypovídaly o tom, co se domnívají, že mohou jejich mateřské školy nabídnout romské komunitě. Řada respondentů odpovídala v obecné rovině a dále odpověď neupřesnila. Z jednotlivých výpovědí vyplývá, že velká část pedagogů nevidí důvod nabízet něco speciálního romským dětem. V mnoha byl zdůrazňován stejný Přístup a stejná nabídka pro všechny děti, nedělat rozdíly. Také ostatní varianty odpovědí se pohybovaly v rámci obecných a běžných nabídek ze strany MŠ - klidný, vstřícný a laskavý přístup, začlenění do kolektivu vrstevníků či celkový rozvoj osobnosti dítěte. Za vhodnou nabízenou aktivitu ze strany MŠ, kterou by mohli využít romští rodiče, lze naopak považovat možnost konzultací a odborných rad, nabídku logopedické péče či zvýšenou individuální péči. Ze strany romské menšiny nebude nejspíše doceněn nabízený pevný řád, dodržování pravidel a rytmus činností. Otázkou je také, zda množství nadstandardních aktivit a zájmových činností najde uplatnění mezi Romy. Většina těchto činností je totiž poskytována za finanční úplatu.

Z dalších variant, které respondenti ojediněle uváděli a které tudíž nejsou zahrnuty do grafu, je možné uvést nabídku kvalitního vzdělávacího programu, možnost osvojování hygienických pravidel, pozitivních vzorců chování, uplatňování tvořivého Přístupu ze strany školy nebo nabídku zkušeného pedagogického kolektivu s Profesionálním přístupem. Na samotných Romech pak zůstává rozhodnutí, která z

nabídek je dokáže oslovit tak, že se rozhodnou pro pravidelnou docházku svého dítěte do mateřské školy.

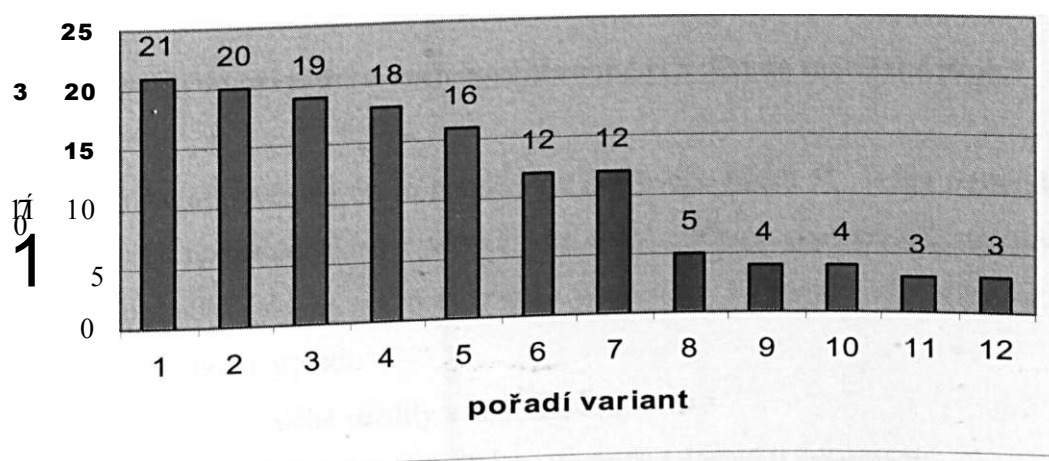
Otázka č. 2

V čem vidíte přínos pro romské dítě, pokud navštěvuje pravidelně mateřskou školu?

K této otázce se vyjádřilo všech 67 respondentů v následujících variantách:

1. celkový jazykový rozvoj a zlepšení komunikace;
2. lepší připravenost na ZŠ (předcházení možným problémům);
3. získání návyku na pravidelnost, dodržování pravidel, smysl pro povinnost;
4. lepší začlenění romského dítěte mezi své vrstevníky a do většinové společnosti;
5. osvojení si hygienických pravidel;
6. celkový rozvoj osobnosti dítěte;
7. osvojení základů společenského chování;
8. seznamování s pozitivními vzorci chování;
9. získání nových poznatků a vědomostí;
10. osamostatnění dítěte;
11. vyrovnání se s rozdíly z nepodnětného prostředí;
12. romské děti získají důvěru k cizí autoritě.

otázka č.2 - graf č.2

Jako nejčastější odpověď na otázku, v čem vidí učitelky přínos, pokud romské dítě navštěvuje mateřskou školu, se objevovaly varianty zdůrazňující jazykový rozvoj, rozvoj slovní zásoby, zlepšení komunikace, překonání jazykových bariér. Vychází přitom ze zkušeností, které mají nejen s romským dítětem. Současný jazykový projev předškolního dítěte zaznamenává klesající úroveň a to jak ve správné výslovnosti, dostatečně bohaté slovní zásobě, tak v samostatném souvislém vyjadřování. U romského dítěte je toto vše ztíženo tím, že rodinné prostředí mu převážně neumožňuje dostatek správních mluvních vzorů. Většinou se v domácím prostředí setkává se směsí češtiny a romštiny a není tedy dostatečně zakotveno ani v jednom jazyce jako mateřském. Mateřská škola může romským dětem poskytnout pomoc v této oblasti, pokud ji dostatečně dlouho a pravidelně navštěvují.

Vysoký výskyt variant odpovědí zaznamenala lepší připravenost na základní školu, získávání smyslu pro povinnost, dodržování pravidel či lepší začleňování do společnosti. Respondenti si uvědomují, že všechny tyto zmiňované přínosy souvisí s možnou budoucí úspěšností romského dítěte jako žáka na samém počátku jeho vzdělávací dráhy.

Ostatní výpovědi se většinou vztahovaly k vyrovnání deficitu z nepodnětného rodinného prostředí (osvojení hygienických pravidel, společenského chování apod.). Za zmínku stojí i další odpovědi, které nejsou zahrnuty v grafu jako rozvíjení grafomotoriky, získávání sebedůvěry nebo seznamování se se základy správné výživy.

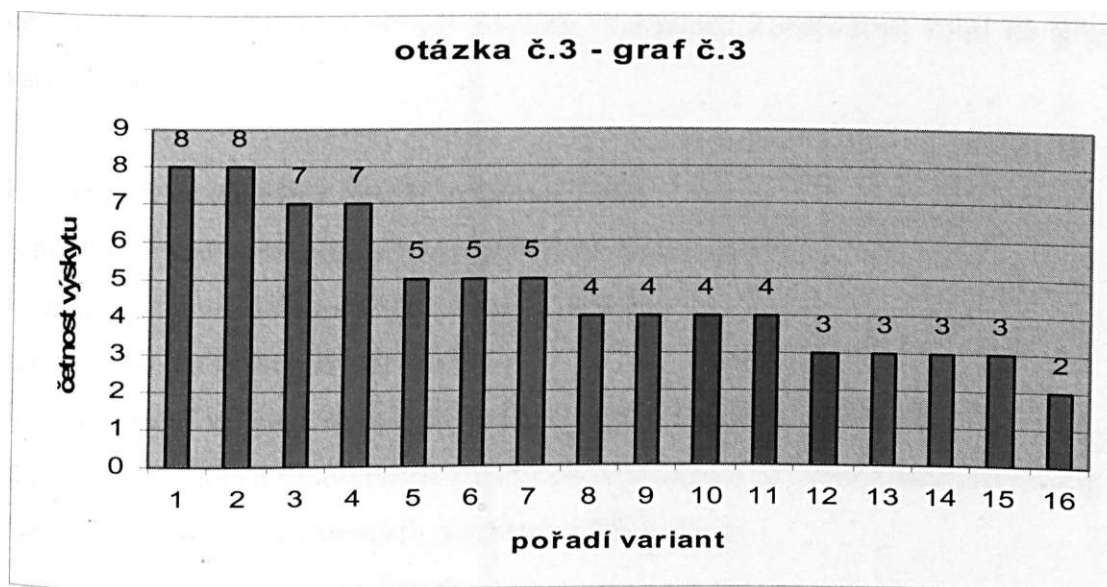
Otázka č. 3

Co se Vám osvědčilo při práci a začleňování romských dětí do mateřské školy?

Na otázku odpovědělo 66 respondentů z celkového počtu 67. Jeden respondent neodpověděl, 11 respondentů se vyslovilo, že nemá žádnou zkušenost s romskými dětmi, 7 se označilo jako ti, co mají malou zkušenost. Ke zpracování zůstává 48 odpovědí v následujícím pořadí:

1. spravedlivý přístup, nedělat rozdíly a neodlišovat;
2. pravidelné rozhovory s romskými rodiči, poskytování dostatku informací;

3. zvýšený individuální přístup k romským dětem;
4. velmi časté pochvaly a povzbuzování dětí;
5. časté osobní návštěvy v rodinách dětí;
6. zapojování romských dětí do akcí MŠ (besídky, výlety, divadla);
7. získávání si postupné důvěry dětí;
8. dostatek trpělivosti a pochopení ze strany pedagogů;
9. laskavý, vlídný a citlivý přístup k dětem;
10. možnost prodloužené adaptační doby s rodiči (při nástupu dětí);
11. společné začleňování sourozenců, příbuzných a známých romského dítěte;
12. taktí připomínání a opakování povinností;
13. začleňování romských dětí do heterogenních tříd;
14. dostatečné vyjadřování emocí a empatie k dětem;
15. respektování individuálních zájmů a potřeb romského dítěte;
16. důslednost ze strany učitele.

V odpovědích na tuto otázku se projevila skutečnost, že pouze velmi malý počet romských dětí navštěvuje v současné době pravidelně MŠ. Respondenti nemají dostatek zkušeností z pravidelné práce s dětmi z této komunity. Ve většině odpovědí často využívali své zkušenosti z minulých let. Odpovědi lze rozdělit do dvou okruhů, z nichž První se zaměřuje na přístup k romským dětem, snažit se být k nim spravedlivý a

nedělat mezi dětmi rozdíly, respektovat jejich potřeby, uplatňovat empatii ze strany učitele, získávat důvěru. Druhý okruh odpovědí vycházel z konkrétních praktických zkušeností, které mají učitelky se začleňováním. K nim je možné přiřadit návštěvy v rodinách, časté rozhovory s rodiči, společné začleňování sourozenců, prodloužený adaptační pobyt s rodiči.

Žádná z variant odpovědí svým výskytem výrazně nepřevyšovala ostatní varianty. Ze zajímavých a ojedinělých odpovědí je možné uvést jednu konkrétní, ve které respondent doporučuje ... *chovat se úplně normálně*.

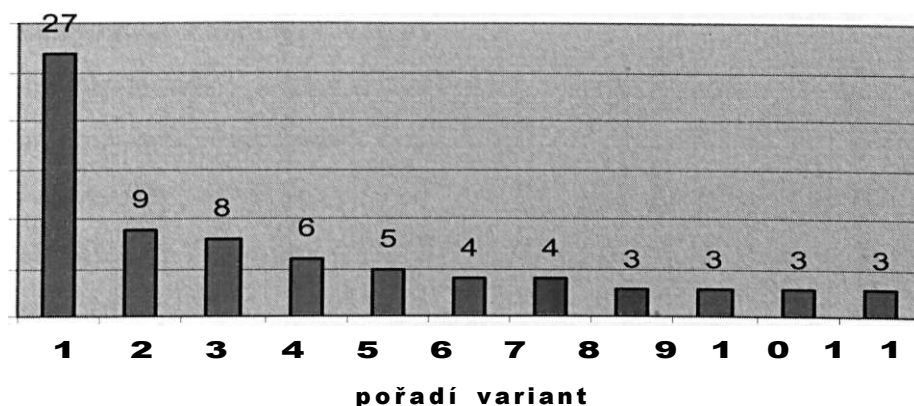
Otázka č. 4

Kde vidíte největší problémy ve výchovně vzdělávací práci s dětmi romského původu?

Z celkového počtu 67 respondentů odpovědělo na tuto otázku 64 z nich. Další 2 dotazovaní odpověděli, že nemají dostatek zkušeností. Respondenti volili následující varianty odpovědí:

1. nepravidelná docházka romského dítěte do MŠ;
2. nevhodné vzorce chování a špatný příklad ze strany rodičů;
3. špatná či minimální spolupráce rodiny a školy;
4. odlišný styl a způsob života Romů;
5. nedostatečné vzdělání romských rodičů a jejich nezájem o vzdělávání;
6. jazyková bariéra a nedostatečná znalost českého jazyka na straně romských rodičů;
7. všeobecná nedůvěra romských rodičů vůči MŠ a učitelům;
8. odlišný hodnotový systém Romů;
9. málo podnětné rodinné prostředí;
10. nedodržování hygienických návyků;
11. nedůslednost na straně romských rodičů.

otázka č.4 - graf č.4

V odpovědi na tuto otázku se shodl výrazný počet respondentů, kteří za největší problém ve výchovně vzdělávací práci s romskými dětmi označili jejich nepravidelnou docházku do mateřské školy. Jako problematická se z jejich pohledu jeví výchova v málo podnětném rodinném prostředí, s jiným hodnotovým systémem, životním stylem a vzorci chování, které poskytují dítěti romští rodiče. Objevily se i odpovědi, ve kterých respondenti poukazují na problém v neschopnosti rodičů dovést a odvést dítě do školy, v chybějící snaze a ochotě překonávat i malé překážky. Problémem mohou být i vzájemné předsudky, které se objevují na obou stranách - školy i rodiny. Jeden respondent vypověděl, že *se naštěstí těmito problémy nemusí zabývat a je tomu velmi rád*. Otevřeně se přiznává k tomu, že má rasistické předsudky vůči některým občanům.

Otázka č. 5

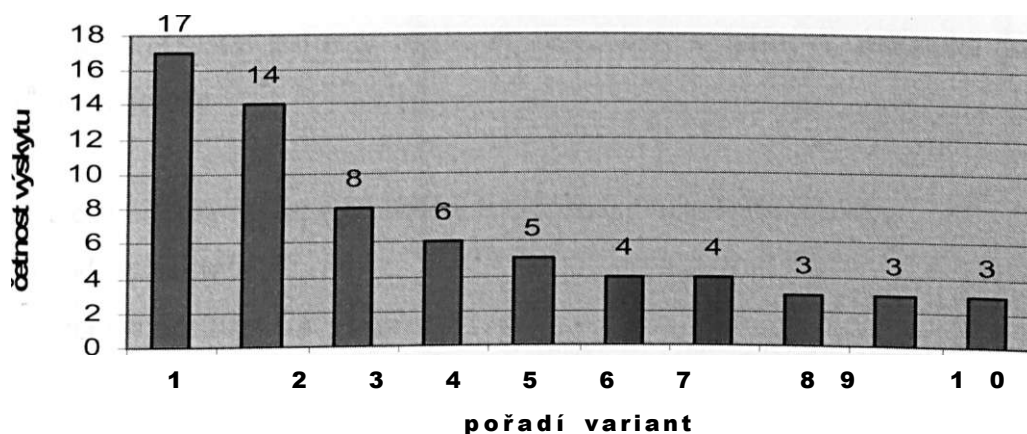
Jakými formami a způsoby se Vám daří získávat romské rodiče pro spolupráci?

Odpovědi na tuto otázku dotazníku mají nejméně vypovídající hodnotu. Neodpovědělo na ni 11 respondentů, 1 respondent měl malou zkušenost, 5 respondentů nemělo žádnou zkušenost a 7 respondentů negativně vypovědělo, že se jim žádnými formami nedaří získávat romské rodiče.

Ostatní respondenti uváděli následující varianty odpovědí:

1. pravidelná komunikace a rozhovory s rodiči;
2. zapojování romských rodičů do akcí pořádaných mateřskou školou;
3. vyzdvihování předností a časté pochvaly jejich dětí;
4. uplatňování otevřeného, vstřícného přístupu ze strany MŠ k romským rodičům;
5. využívání individuálního přístupu k romským rodičům;
6. pobyt rodičů společně s dětmi v mateřské škole;
7. drobné dárky a pozornosti;
8. zvýšená tolerance k nedostatkům na straně romských rodičů;
9. přesvědčování a domluva;
10. návštěvy v rodinách.

otázka **č.5** - graf **č.5**

Mezi dalšími osvědčenými způsoby, které respondenti uváděli při spolupráci s romskou rodinou, je možné zmínit prohlídku mateřské školy, posezení u kávy, Připomínání pozitivních příkladů romských rodičů v okolí.

Celkově se v odpovědích na otázku spolupráce školy a romské rodiny projevila ještě menší zkušenost než při práci a začleňování romských dětí do mateřské školy. Učitelky si nevědí rady, jak podchytit a udržet zájem těchto rodičů. Je to pro ně obtížné

a zkušenosti ukazují, že ne vždy to přináší úspěch. Svědčí o tom odpověď jedné respondentky na danou otázku.... *Romští rodiče se zařízením nespolupracují, pouze využívají výhod, které jim toto zařízení poskytuje. Mezi romskou komunitou se najde jen málo jedinců ochotných spolupracovat.*

Jiný respondent uvedl, že... *i přes snahu navázat kontakt s romskými rodiči nedosáhl úspěchu, jelikož dítě do mateřské školy výhradně přiváděl a odváděl starší sourozenec a veškerá komunikace se odehrávala pouze s ním.*

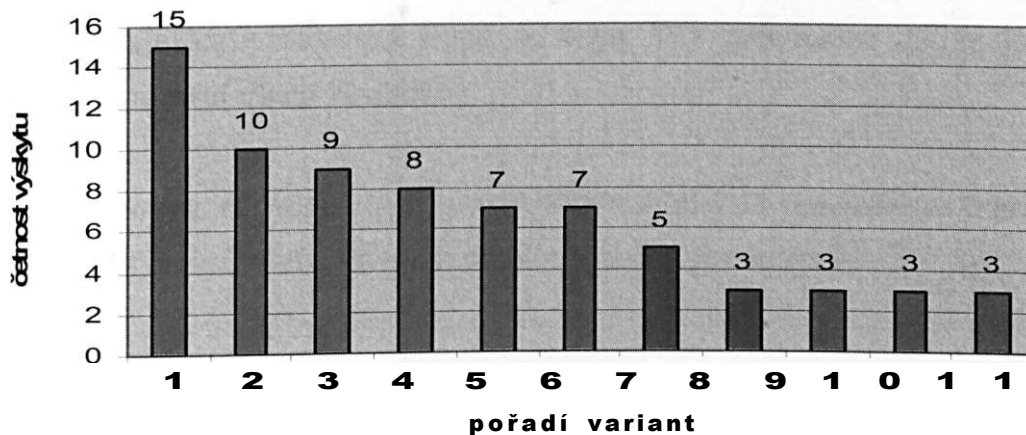
Otázka č. 6

Co ještě chybí, podle Vašeho názoru, romským rodičům k tomu, aby se jejich děti ve větší míře a pravidelně zúčastňovaly předškolního vzdělávání?

Otázku nezodpovědělo 6 respondentů z 67. Dva uvedli odpověď nevím a tři respondenti se domnívají, že romským rodičům nechybí nic k tomu, aby posílali své děti do školy. Ostatní varianty odpovědí, které byly uváděny v dotazníku jsou v následujícím pořadí:

- 1 • dostatečná informovanost a povědomí o významu předškolní výchovy;
2. větší zodpovědnost;
3. návyk na pravidelnost, určitý řád;
4. zájem o vzdělávání a budoucnost svých dětí;
5. pravidelná docházka do zaměstnání;
6. finance;
7. vzdělání romských rodičů a jejich inteligence;
8. jiný hodnotový systém;
9. schopnost ráno vstát a přivést dítě do mateřské školy;
10. správný vzor chování na romské straně;
- ¹1. větší důvěra ve vzdělávací instituce.

otázka č.4 - graf č.4

Z odpovědí respondentů vyznívá, že je třeba mezi romskými rodiči rozšiřovat povědomí o významu předškolního vzdělávání a jeho přínosu pro dítě. Je žádoucí, aby širší společnost včetně lékařů, sociálních pracovníků a učitelů podporovala toto snažení osvětovou činností. V úvahu připadá i možnost začlenit do této osvěty některé romské rodiče, kteří dávají své děti do MS.

Část odpovědí zdůrazňovala souvislost mezi docházkou dítěte do mateřské školy a zaměstnaností jejich rodičů. Pokud většina rodičů z romské komunity nepracuje, není ani nucena umístit své dítě do mateřské školy.

Z dalších odpovědí nezahrnutých do grafů je možné připomenout pozitivní zkušenost, kterou má tato respondentka . . . *Z vlastní zkušenosti ale mohu mluvit o tom, že spolupráce s romskými rodiči je na naší škole výborná. Rodiče romských dětí mnohdy spolupracují lépe, než někteří ostatní.*

Jeden dotázaný se ve své odpovědi na tuto otázku zamýšlí nad tím, zda by nebylo možné využít vlivu státu a pobírání sociálních dávek romskými rodiči vázat na docházku jejich dětí již od mateřské školy.

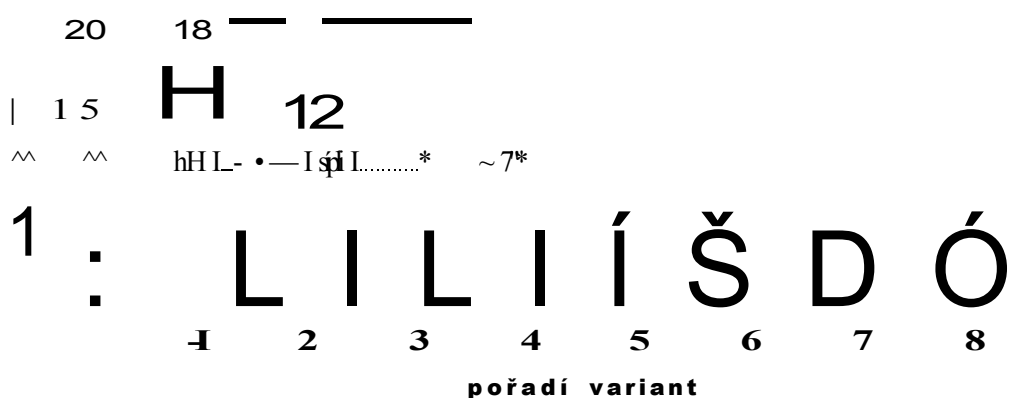
Otázka č. 7

Jak zohledňuje Vaše mateřská škola ve svém ŠVP přítomnost dětí z jiných národností a menšin včetně romské?

Z celkových 67 respondentů nezodpovědělo otázku 13 respondentů. Odpovědi zbývajících 54 respondentů je možné shrnout pod následující varianty:

1. ŠVP mateřské školy toto nezohledňuje;
2. rozvíjení tolerance, prosociálních vztahů a spolupráce mezi dětmi;
3. seznamování s jinými kulturami a tradicemi, poznávání odlišností v tématických blocích a projektech;
4. vytváření individuálních vzdělávacích a stimulačních plánů pro děti;
5. kladení důrazu na respektování každého jedince, jeho potřeb a zájmů;
6. zařazování názorných praktických činností (ve zvýšené míře);
7. uplatňování prvků multikulturní výchovy;
8. podporování pozitivních vzorců chování.

otázka č.7 - graf č.7

Poměrně velká část respondentů ponechala tuto otázku bez odpovědi. Zajímavé by bylo dále zjišťovat příčinu, co je k tomu vedlo. Je možné se domnívat, že malé množství romských dětí i dětí jiné národnosti, které jsou v jejich mateřské škole,

nezavdává příčinu k tomu, aby ve svých školních programech toto zohledňovali. Dalším možným důvodem je malý dostatek informací a znalostí na straně učitelů, jak v praxi začleňovat děti z jiných menšin..

Někteří respondenti nespatřují důvod, proč se vůbec zabývat problémem začleňování. Doslova se ptají.....*Proč zohledňovat? Proč rozlišovat? Všichni jsme si rovni...* Z dalších variant odpovědí, které souvisí s touto otázkou, je možné zmínit snahu o vytváření bezpečného prostředí pro všechny děti, zohledňování mentality dětí z odlišného prostředí či dostatečnou nabídku činností s možností jejich volby

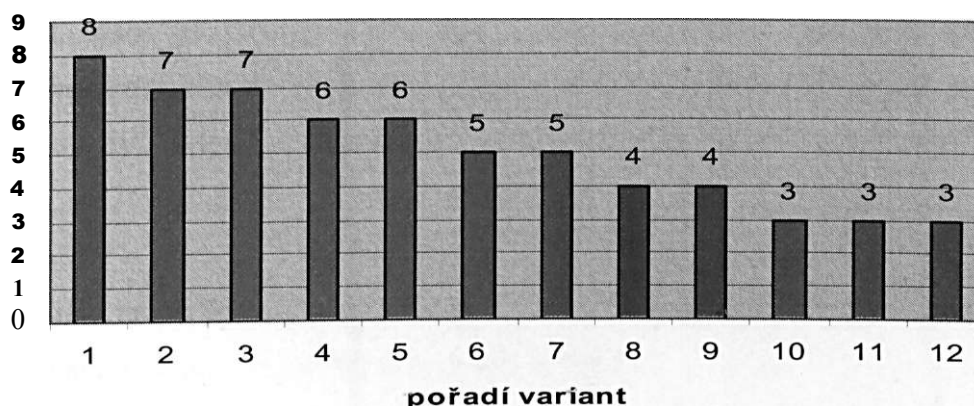
Otázka č. 8

Co ještě dalšího byste viděla jako přínosné k zefektivnění práce s dětmi z odlišného prostředí?

Otázku nezodpovědělo 8 respondentů, 2 respondenti neměli zkušenost a 1 respondent nevěděl nic dalšího, co by mohlo zefektivnit práci s těmito dětmi. Ostatní respondenti by viděli jako přínosné toto:

- 1 • vzbuzování zájmu u romských rodičů o dění v mateřské škole;
2. menší počet romských dětí ve třídě;
3. více informací a nových poznatků pro učitelky ohledně života odlišných komunit-
4. zřizování funkce romského asistenta;
5. tolerantní, chápavý a trpělivý pedagog;
6. osobní návštěvy v romských rodinách;
7. účast na seminářích a vzdělávacích akcích týkající se dané problematiky (v rámci dalšího vzdělávání pedagogů);
8. získávání důvěry romských rodičů učitelem;
9. odstraňování negativních postojů a předsudků na obou stranách;
10. přizpůsobení a nabízení činností odpovídajících zájmům a potřebám těchto dětí;
11. zajištění odborné logopedické péče v mateřské škole;
12. začleňování romských dětí do mateřské školy ve skupinkách (sourozenci, známí).

otázka č.4 - graf č.4

Respondenti ve svých odpovědích sami vyjádřili představu, co by podle jejich mínění mohlo mít pozitivní vliv na zefektivnění práce s romskými dětmi. Některé jejich výpovědi se shodují s odpověďmi na otázku číslo 3, kde jiní respondenti zmiňují kladné zkušenosti, které získali při práci s těmito dětmi. Pro zkvalitnění práce s touto komunitou zdůrazňují mnohé učitelky potřebu dalšího vzdělávání pedagogů v dané oblasti.

Další možná doporučení se vztahovala k smysluplné nabídce využití volného času pro romské rodiny a k výchově k zodpovědnému rodičovství. Část respondentů by viděla jako účinné působení na romské rodiče komplexně ve spolupráci MŠ, ZŠ, Úřadu práce a sociálních pracovníků. Opět se v odpovědích objevila snaha po jednotném působení a přístupu, kterou vyjadřuje odpověďnemít strach jednat s nimi jako s ostatními...

Místo pro další možné sdílené názory týkající se dané problematiky

Tohoto místa pro volné vyjádření vlastních názorů, které se týkají dané problematiky, využilo 15 respondentů z celkových 67, tj. 22,39%.

Jejich názory odrážely jak pozitivní, tak i negativní zkušenosti, které tito respondenti získali v průběhu svého života. Jednotlivé odpovědi naznačují, že jde o citlivé téma, které po dlouhou dobu není v naší společnosti uspokojivě řešeno.*přílišná starostlivost o tuto komunitu vede k zneužívání společnosti z jejich strany. Zamysleme se, zda nemají větší zastání v naší společnosti Romové, než naši čeští občané*

V reakci na tento příspěvek je nutné kriticky připomenout, že i romští občané jsou naši občané a často i oni se hlásí k českému občanství.

Většina příspěvků neřeší problematiku začleňování romských dětí do mateřských škol, ale zprostředkovaně souvisí s danou tematikou. ...*myslím si, že je zbytečné chtít ovlivnit mentalitu, životní rytmus, zvyky a sociální zázemí romských dětí. Důležité je využít jejich schopností, pozitiv, ale zároveň stanovit pevné hranice a pravidla vzájemného soužití, vzájemného respektování se*

9.1.2 Analýza rozhovoru s romskými rodiči

V rámci šetření bylo osloveno 30 romských rodičů na mateřských školách ve Strakoniciích. Cílem bylo zjistit, jaký postoj zaujímají tito respondenti k předškolnímu vzdělávání svých dětí, objasnit důvody výběru konkrétní mateřské školy a zda vidí důvody k docházce do MŠ, popřípadě co jim v současné škole ještě chybí. K ozřejmění situace je též těmto respondentům položena otázka, proč se domnívají, že někteří rodiče nedávají své děti do mateřské školy. Z oslovených 30-ti respondentů se podařilo uskutečnit 23 rozhovorů. Ve všech případech byly respondenty romské matky. Důvodem, proč někteří dotazovaní nevypovídali, byla jejich momentální nepřítomnost, nemoc či pozdější neochota se rozhovoru zúčastnit. Během rozhovorů docházelo někdy k tomu, že si rodiče nevěděli rady s danou otázkou tak, jak byla položena a nedokázali formulovat svoji odpověď. Tazatelé byli nuceni na toto reagovat a následně dotaz objasnit. I přes toto úsilí byly odpovědi často jednoslovné a krátké. Častou odpovědí bylo i mlčení či výpověď nevím. Naopak někteří respondenti uvedli více variant či důvodů ve svých odpovědích.

Tazatelé se též podařilo kontaktovat romské rodiče ze dvou rodin, kteří nedávají své děti do žádné mateřské školy a položit jim otázku, proč si myslí, že někteří rodiče posílají své děti do mateřských škol a co jim to přináší.

Romským rodičům bylo položeno následujících pět otázek.

1. Proč jste se rozhodli přihlásit Vaše dítě do mateřské školy?

Na tuto otázku odpovědělo všech 23 respondentů, z nichž pouze jeden uvedl, že neví. Mezi důvody, které vedly rodiče k přihlášení svého dítěte do mateřské školy, se objevovaly jak ty ryze praktické, k nimž je možné zařadit péči o mladší dítě či ojedinělý možný nástup do práce, tak důvody směřující k celkovému rozvoji dítěte. Je pozitivní, že alespoň část rodičů si uvědomuje, jaký kladný vliv má mateřská škola na jejich dítě a vidí smysl v pravidelné docházce do MS.

Tito rodiče jako důvod uvádějí, že chtějí, aby se dítě něco naučilo, aby si zvyklo na kolektiv ostatních dětí, aby se naučilo lépe mluvit, naučilo se oblékat. Ze strany romských rodičů je též kladně přijímáno množství akcí, které školy organizují i vlastní materiální vybavení škol dostatečným množstvím hraček.

Důležitým činitelem, který má vliv na to, že romští rodiče přihlašují své dítě do MŠ, je věk dítěte. Většina docházejících romských dětí je ve věku těsně předškolním nebo již po doporučeném odkladu školní docházky. Toto také vyplývá z odpovědí jednotlivých respondentů, kteří mezi důvody docházky do mateřské školy opakovaně uvádějí blížící se nástup do základní školy a věk dítěte. . . . *už má čas (5 let)....už musí chodit, půjde do školy....*

Typickou výchovu v romské rodině s rozdělením rolí a postavením dítěte odrážejí výpovědi. *otec už rozhodl, aby chodil. . . . dítě už sem chce prý chodit*

Často z odpovědí dotazovaných zaznívá očekávání, že to bude právě mateřská škola a její pedagogové, kteří rodičům pomohou vyřešit jejich problémy s výchovou a

péčí o dítě. Někteří z těchto rodičů se potýkají s výchovnými problémy. . . . *moc zlobí....přihlásili jsme ho, protože doma byl moc neposlušný...* nebo jejich dítě potřebuje zvýšený individuální přístup a pomoc. Příkladem takové péče může být logopedická péče, cvičení grafomotoriky či různá terapeutická a rehabilitační cvičení.

2. Co očekáváte, že Vašemu dítěti pobyt v mateřské škole přinese?

Všech 23 respondentů odpovědělo na následující otázku, jeden respondent nevěděl, co očekává od pobytu svého dítěte v MS.

Pozitivní je zjištění, že většina romských rodičů, kteří dávají své dítě do MŠ očekává, že pobyt dítěti ve škole něco přinese, že není zbytečný. Tato očekávání je možné rozdělit do dvou skupin.

Pod první skupinu je možné zahrnout očekávání směrem k rozvoji dítěte. Dítě se naučí novým vědomostem, rozvine své schopnosti a dovednosti, lépe se připraví na vstup do základní školy. *něco se naučí. . . . hodně se naučí....nebude hloupý....aby byl jako ostatní....zlepší se*

Druhá neméně početná skupina očekávání je směřována k romskému dítěti a jeho spokojenosti v mateřské škole a ke vztahům, do kterých dítě vstupuje v tomto prostředí. Respondenti o tom následně vypovídali. . . . *bude se mu líbit....bude mít hodně nových kamarádů. . . . bude si moct hrát s ostatními. . . . nebude se bát ostatních dětí. . . . bude šťastné a spokojené....*

Několik rodičů též vyslovilo očekávání toho, že se během pobytu v mateřské škole jejich dítě osamostatní a zklidní, popřípadě se vylepší a odstraní jeho problémy.

3. Jaký důvod jste měli, že jste vybrali právě tuto školu?

Na tuto otázku odpověděli přesvědčivě všichni respondenti.

Naprostá většina romských rodičů vybírala mateřskou školu pro své dítě na základě nějakého doporučení. Tím, kdo konkrétní školu doporučoval, byl nejčastěji jiný rodič, jehož dítě již MŠ navštěvuje a který je s ní spokojený. Ojediněle šlo o doporučení odborníka - lékaře či pracovníka pedagogicko-psychologické poradny.

Také osobní kontakt či vlastní zkušenost se školou měly vliv na její výběr. Romští rodiče velmi často volili školu, kterou již navštěvovali starší sourozenci či příbuzní dítěte a jejíž prostředí i učitele předem znali.

Častým důvodem pro výběr školy byla její dostupnost a blízkost. Mnohé "vybrané mateřské školy se nacházely v bezprostřední blízkosti bydliště respondentů nebo alespoň v dosahu dopravního spojení popřípadě v blízkosti základní školy, kam docházel starší sourozenec dítěte. V tomto se romští rodiče shodují s běžnými rodiči kteří ale navíc při výběru školy upřednostňují její vzdělávací nabídku a nabídku nadstandardních aktivit.

Pro několik dotazovaných byla kritériem pro výběr školy nabízená poskytovaná péče a zdravotní důvody na straně jejich dítěte.

Mezi skupinu ostatních důvodů je možné zařadit takové jako... *prý tady dobře vaří...mateřská škola je hezká, líbí se nám...mají velkou a hezkou zahradu... protože je nejlepší... vzali nás sem... jsou zde hodné učitelky*

4. Proč myslíte, že někteří rodiče ve Vašem okolí neposílají své děti do mateřské školy?

Z celkového počtu 23 respondentů odpovědělo 5 z nich na danou otázku neví.

Ostatní dotazovaní nejčastěji uváděli jako důvod neposílání dětí do školy svoji nezaměstnanost a přítomnost doma či péči matky o další děti. Další významnou skupinu tvořily finanční a sociální důvody řady romských rodin. Nezanedbatelná část rodičů se

domnívá, že důvodem ostatních, kteří neposílají své děti, je nedostatek financí a neochota platit školné a stravné.

Za další konkrétní důvody je možné považovat to, že někteří rodiče mají mateřskou školu daleko nebo jsou mateřské školy naplněné a není dostatek míst.

Respondenti v odpovědích shledali i takovéto důvody...*rodiče chtějí mít své dítě jen sami pro sebe...chtějí mít své dítě doma...sami se postarají o dítě, sami ho budou učit...asi nechtějí, aby chodilo...*

Jeden rodič překvapivě odpověděl, že ve svém okolí nezná žádné takové rodiče, kteří by neposílali své dítě do mateřské školy.

Důvodem k zamyšlení může být odpověď tří respondentů, kteří se domnívají, že příčinou je strach ostatních romských rodičů, kteří se bojí o své děti a proto je neposílají do mateřské školy.

5. Co Vám ještě chybí v současné mateřské škole? Co ještě byste uvítali pro své dítě?

Tuto otázku rozhovoru zodpovědělo všech 27 respondentů. Velká většina z nich, 15 dotazovaných, odpovědělo, že v současné mateřské škole jim nechybí nic. Tři respondenti vypověděli, že si neví rady s odpovědí. Je otázkou, zda rodiče nedokáží formulovat to, co jim chybí nebo zda jde o jejich spokojenost. K celkové spokojenosti se přihlásilo 7 respondentů rozhovoru.

Pouze minimální počet dotazovaných byl schopný formulovat své požadavky. V nich se objevuje návrh na více logopedické péče...*v/ce mluvení, aby dobře mluvil...*, zařazování více pohybových aktivit...*hodně pohybu, aby doma nezlobil...*

Jako zajímavý se jeví návrh na organizování divadelního kroužku v mateřské škole, možnost požadavku, aby dítě mohlo chodit, kdy chce nebo otevření mateřské školy v sobotu a neděli.

Nezávisle na těchto rozhovorech, jejichž respondenty byli romští rodiče a jejichž dítě v současnosti navštěvuje mateřskou školu, byly uskutečněny rozhovory s romskými rodiči, kteří neposílají své děti do MŠ.

Přes problémy v kontaktování těchto rodičů se podařilo nezávisle na sobě získat dvě matky, které byly ochotny přes počáteční ostych zodpovědět na dvě otázky.

Proč si myslíte, že někteří rodiče posílají své děti do mateřských škol?

Obě respondentky zpočátku nevěděly, jak odpovědět. Jedna z nich hovořila o tom, že se matka, která posílá své dítě do mateřské školy, pravděpodobně nedokáže nebo nemůže nebo nechce postarat o své dítě sama a musí je tam tedy vodit. Nemá ani doma nikoho, kdo by jí v tom mohl zastoupit a pomohl jí. Také dodala *.....je možné, že dítě doma tak strašně zlobí, že už to matka nemůže vydržet a dává ho do školky*

Druhá matka vidí důvod docházky dětí do mateřských škol v zaměstnanosti rodičů a dodává *.....matka, která pracuje, se nemůže starat o svoje dítě a vodí ho do školky. Taky ho tam vodí, aby si mohlo hrát s ostatními dětmi....*

Co to přináší dětem a jejich rodičům, pokud dítě navštěvuje mateřskou školu?

Odpověď jedné z respondentek se dá označit jako negativistická. Podle jejího názoru dítěti pobyt v mateřské škole nic nepřináší, */en mu budou ostatní děti ubližovat.* Romským rodičům to naopak přináší *....samé nepříjemné věci jako je ranní vstávání a vodění do školky, placení obědů a nutnost stále něco kupovat*

Naopak druhá matka vidí jako přínosné, pokud dítě dochází do MŠ *...něco se tam naučí, najde si tam kamarády....* Zároveň v ní ale pobyt dítěte v mateřské škole

vzbuzuje obavu...*aby se dítěti v neznámém prostředí líbilo a aby mu nikdo neubližoval...*

Výpovědi těchto matek, které nedávají své děti do mateřských škol mimochodem svědčí i o velmi silném vztahu a vazbě, kterou má romská matka ke svému dítěti a který v případě přerušení (možnou docházkou do MŠ) u ní vzbuzuje pocit strachu a obavy o dítě.

9.1.3 Srovnání dvou typů škol speciální a běžné

Mateřská škola speciální (dále označovaná MŠ-S)

Mateřská škola se nachází ve středu města, v klidné lokalitě nedaleko vlakového nádraží. Škola je součástí subjektu, který tvoří mateřská a základní škola. V současné době ji navštěvuje 40 dětí, které jsou ve dvou heterogenních odděleních. Mateřská škola speciální je jedinou speciální školou v regionu, která je určena dětem předškolního věku, pobyt v ní je bezplatný. Mohou ji navštěvovat děti s lehkým mentálním, tělesným či smyslovým postižením, děti s řečovými problémy, děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí (včetně romských) i děti zcela zdravé. Tato skutečnost klade velké nároky na výchovně vzdělávací práci ve škole.

Kolektiv školy je tvořen osmi zaměstnanci, z nichž 5 je pedagogů a 3 jsou asistenti pedagoga. Dva z pedagogů mají ukončené vysokoškolské vzdělání se zaměřením na speciální pedagogiku, jeden má vyšší odborné pedagogické vzdělání a dva mají středoškolské pedagogické vzdělání. Všichni zaměstnanci mají dlouholetou pedagogickou praxi a dostatek zkušeností v práci s těmito dětmi i jejich rodiči a dále se aktivně vzdělávají ve svém oboru.

Škola pracuje podle vytvořeného školního vzdělávacího programu nazvaného: „My jsme kamarádi, my se máme rádi.“ a individuálních výchovně vzdělávacích plánů s přihlédnutím k možnostem a potřebám jednotlivých dětí.

Cílem školy je pozitivně podporovat všestranné rozvíjení osobnosti dítěte, osvojování základních pravidel chování a mezilidských vztahů a přispívat k vytváření morálních vlastností. Prioritou školy je též podporovat a motivovat dítě a celou jeho rodinu k dalšímu vzdělávání v klidné atmosféře a se zachováním kulturních specifik dané rodiny.

V rámci výchovně vzdělávacích činností je uplatňován individuální přístup ke každému dítěti tak, aby maximálně vyhovoval jeho tempu. Řád školy umožňuje přizpůsobit se každému dítěti i aktuálním situacím v průběhu dne.

Všechny děti jsou podrobeny pedagogické diagnostice, aby byl zhodnocen jejich rozvojový potenciál a mohl být vytvořen vhodný individuální plán.

V rámci pobytu v mateřské škole je dítěti a jeho rodičům nabízen podpůrný program, který zahrnuje činnosti speciální a rozšiřující. Ve speciálních činnostech je dětem nabízena individuální logopedická péče, znaková řeč (i pro rodiče) a rehabilitační program. Součástí rozšířeného rehabilitačního programu jsou motorická cvičení, plavání, návštěva sauny a solné jeskyně, hypoterapie a canisterapie. Všechny tyto aktivity jsou pro rodiče bezplatné. Z nabízených rozšiřujících činností si mohou rodiče pro své dítě volit dramatické činnosti „Hrajeme si pohádky“, výtvarné činnosti „Barvínek“, pohybové aktivity „Cvičíme aerobik“ nebo ozdravnou léčivou hru na flétnu „Notička“.

Specifikou školy je velmi úzká vazba a nutnost pravidelné spolupráce mezi rodinou dítěte a školou. Rodičům je v průběhu celého roku nabízena řada akcí jako jsou přednášky na zajímavá témata, ukázky činností s dětmi, vystoupení pro veřejnost, tvořivá odpoledne s rodiči, neformální posezení, besedy s ostatními rodiči, společná účast na akcích školy.

Škola si svými výsledky a aktivitami buduje dobré jméno na veřejnosti a často ji volí pro své děti i romští rodiče.

Mateřská škola běžná (dále označovaná jako MŠ-B)

Mateřská škola se nachází v centru města, v dosahu dobrého dopravního spojení. Je v klidném prostředí, obklopená velkou zahradou a hřištěm. Škola je součástí samostatného právního subjektu, který vznikl sloučením čtyř mateřských škol. Mateřskou školu navštěvuje 90 dětí, které jsou ve dvou homogenních a ve dvou heterogenních třídách. Ve škole pracuje 7 učitelek, všechny mají středoškolské pedagogické vzdělání a pedagogickou praxi nad 20 let.

Škola vychází z cílů Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání a koncepčních záměrů školy se zaměřením na zdravý životní styl, seznamování se základy silničního provozu a s ekologickou výchovou. Na základě těchto cílů je zpracován i školní vzdělávací program nazvaný: „Každý máme svůj domov, ale společným domovem nás všech je naše Země“. Základní filosofií školy je vytvořit každému dítěti takové podmínky, aby se cítilo spokojené, bylo šťastné a rozvíjelo se maximálně fyzicky i psychicky.

Cílem je vést každé dítě podle jeho schopností k samostatnosti, k získávání dovedností a vědomostí důležitých pro jeho další život.

Během školního roku mají děti možnost navštívit mnoho kulturních a sportovních akcí, výstav a soutěží. Každý měsíc školu navštěvuje divadelní společnost. Děti se spoluúčastní též akcí pořádaných městem jako je pravidelné vítání nových občánků, divadelní přehlídky „Skupovy Strakonice“, akce „Vánoční strom“, „Rozkvetlá okna“ a jiné.

V rámci docházky do mateřské školy mohou rodiče přihlásit své děti do těchto zájmových činností: „Flétnička“- seznamování s hrou na flétnu, „Barvička“- rozvíjení výtvarného talentu dětí či „Angličtina pro nejmenší“- hravé seznamování se základy anglického jazyka. Pro děti je také organizována každoroční předplavecká výchova a pravidelná logopedická péče.

Škola je pro svoji dopravní dosažitelnost často vyhledávána jak rodiči z nejbližšího okolí, tak rodiči z okolních spádových obcí. V posledních letech ji pravidelně navštěvují i děti z několika romských rodin.

Stav počtu romských dětí v průběhu sledovaných let ve vybraných mateřských školách

Škola	Počet roms. dětí (celk. počet) 2004/05	%	Počet roms. dětí (celk. počet) 2005/06	%	Počet roms. dětí (celk. počet) 2006/07	%	Počet roms. dětí (celk. počet) 2007/08	%	Celk. počet rom. dětí
MŠB	4(90)	4,4	2(90)	2,2	2(90)	2,2	4(90)	4,4	12
MŠ S	12 (40)	30	9(40)	22,5	13(40)	32,5	15 (40)	37,5	49
	16(130)	12,3	11 (130)	8,46	14 (130)	10,77	19 (130)	14,62	61

Tabulka č.2

Následující tabulka zobrazuje počet romských dětí, které navštěvovaly každou z těchto dvou mateřských škol ve sledovaném období 2004-2008. Z uvedených údajů vyplývá, že procentuální zastoupení romských dětí je výrazně vyšší v mateřské škole speciální, přičemž obě mateřské školy se nacházejí ve stejné lokalitě. Během sledovaných čtyř let se nijak výrazně neproměnil počet romských dětí ani v jedné ze škol.

Srovnání dotazníkového šetření (část B) respondentů z obou typů škol

Učitelky obou škol odpovídaly na dotazníkové šetření. Respondenti se ho zúčastnily v poměru 7:8 (běžná MŠ:speciální MŠ).Všechny učitelky zodpověděly na všechny otázky v dotazníku. Některé odpovědi obsahovaly více variant. Žádný respondent nevyužil prostoru pro další možné názory k danému tématu.

Otázka č.1

Co si myslíte, že může nabídnout Vaše mateřská škola speciálně romským dětem a jejich rodičům?

Varianty v odpovědi	M S - B (počet variant)	M S - S (počet variant)
Klidné prostředí a vlídný přístup	2x	5x
Zvýšená individuální péče	-	4x
Logopedická péče	-	3x
Stejné podmínky pro všechny děti	4x	-
Vzory správného chování	-	2x
Pochopení a trpělivost	-	2x
Pomoc při začlenění mezi ostatní děti	3x	-
Účast rodičů na akcích školy	2x	-
Disciplína a řád	-	1x

Tabulka č.3

Respondentské skupiny z obou typů škol se shodly pouze v jedné variantě. Romským rodičům a jejich dětem nabízí školy klidné prostředí a vlídný přístup. Běžná mateřská škola chce všem dětem včetně romských poskytnout stejné podmínky, naopak mateřská škola speciální chce nabídnout zvýšenou individuální péči.

Otázka č.2

V čem vidíte přínos pro romské dítě, pokud navštěvuje pravidelně mateřskou školu?

Varianty v odpovědi	M S - B (počet variant)	M S - S (počet variant)
Celkový jazykový rozvoj	-	3x
Přijetí hygienických návyků	3x	5x
Rozvoj samostatnosti a zodpovědnosti	3x	1x
Poznávání správných vzorců chování	-	2x
Snazší začlenění do kolektivu	2x	2x

Varianty v odpovědi	M S - B (počet variant)	M S - S (počet variant)
Rozvoj znalostí a příprava na ZŠ	2x	5x
Celkový rozvoj osobnosti	4x	-
Akceptace norem, pravidel	5x	-

Tabulka č.4

Respondentky z běžné mateřské školy vidí výrazný přínos pro romské dítě, pokud navštěvuje školu v tom, že se naučí přijímat a respektovat určité normy a pravidla, která jsou běžná ve většinové společnosti. Výrazný přínos vidí i v celkovém rozvoji osobnosti dítěte. Z pohledu učitelek speciální školy je velkým přínosem pro romské dítě postupná příprava na základní školu a osvojování hygienických návyků. Tyto učitelky pravděpodobně vychází ze své zkušenosti z práce s romskými dětmi, při níž se setkávají s tím, že romským dětem často chybí elementární znalost těchto návyků. Zajímavé může být zjištění, že učitelky běžné školy nezaregistrovaly jako přínosné pro dítě rozvíjení jeho jazykového projevu.

Otázka č.3

Co se Vám osvědčilo při práci a začleňování romských dětí do mateřské školy?

Varianty v odpovědi	M S - B (počet variant)	M Š - S (počet variant)
Časté návštěvy v rodinách	-	5x
Mnoho trpělivosti a pochopení	3x	-
Individuální přístup	3x	-
Důslednost	2x	3x
Časté pochvaly	1x	~2x
Časté pohybové a hudební činnosti	-	~3x~
Zapojování rodičů do akcí		
Připomínání povinností		3x

Varianty v odpovědi	MS - B (počet variant)	MS - S (počet variant)
Častá komunikace s rodiči	3x	2x
Možnost pozorovat dítě při činnostech	1x	-

Tabulka č.5

Respondentky z obou škol se shodují v odpovědi na tuto otázku pouze ve třech variantách. Při práci s romskými dětmi se jim osvědčily časté pochvaly těchto dětí, důslednost a také častá komunikace a rozhovory s rodiči o dětech i dění v mateřské škole.

Učitelky z běžné školy kladou také důraz na uplatňování individuálního přístupu. Vhodnou nabídkou pro romské rodiče se ze strany školy jeví možnost pozorovat své děti při činnostech v mateřské škole. Specifikou speciální školy při práci s Romy jsou velmi časté návštěvy v rodinách těchto dětí, rozvíjení spolupráce s rodiči účastí na společných akcích. Respondentkám této školy se též osvědčilo časté zařazování pohybových a hudebních činností s těmito dětmi a pozitivní odměňování pochvalami.

Otázka č.4

Kde vidíte největší problémy při výchovně vzdělávací práci s romskými dětmi?

Varianty v odpovědi	MS - B (počet variant)	MS - S (počet variant)
Nepravidelná docházka	7x	4x
Nezájem rodičů o vzdělávání	2x	3x
Nedůslednost	2x	2x
Nedůvěra vůči MS	2x	-
Neochota rodičů spolupracovat	-	2x
Neschopnost ráno vstát	-	1x
Nedodržování hygienických, návyku	-	2x

Varianty v odpovědi	M S - B (počet variant)	M S - S (počet variant)
Málo kladných vzorů v okolí	-	1x
Neschopnost podřídit se autoritě	1x	-

Tabulka č.6

Také v této otázce se respondentky shodly ve třech variantách. Za největší problém při práci s romskými dětmi považují učitelky jejich nepravidelnou docházku do mateřských škol na straně jedné a nezájem jejich rodičů o vzdělávání na straně druhé. Příčinu většiny problémů při práci s dětmi vidí učitelky na straně romských rodičů. Jejich celkově negativní postoj k institucionálnímu vzdělávání se projevuje v neochotě ke spolupráci se školou při výchově a v nedůvěře k učiteli.

Respondenti ze speciální školy vidí problém i v tom, že romští rodiče a jejich děti postrádají ve svém bezprostředním okolí kladné vzory pro své chování. Směrem k samotnému dítěti se váže pouze jedna z uvedených variant - neochota a neschopnost dítěte podřídit se autoritě, jak uvádějí respondentky z běžné mateřské školy.

Otázka č.5

Jakými formami a způsoby se Vám daří získávat romské rodiče pro spolupráci?

Varianty v odpovědi	M S - B (počet variant)	M Š - S (počet variant)
Návštěvy v rodinách	-	4x
Žádnými způsoby	1x	-
Drobné pozornosti a dárky	-	3x
Pochvala dětí	1x	-
Společné akce s rodiči	2x	2x
Každodenní rozhovory	3x	3x
Posezení u kávy	-	1x

Varianty v odpovědi	M S - B (počet variant)	M Š - S (počet variant)
Připomínání pozitivních příkladů z okolí		2x
Rodiče spolupráci odmítají	2x	-

Tabulka č.7

Obě skupiny učitelek považují za efektivní způsob, jak získávat romské rodiče ke spolupráci, každodenní osobní rozhovory, častou komunikaci a pořádání společných akcí školy a rodičů. Učitelky z běžné školy nemají dostatek zkušeností popřípadě mají negativní zkušenosti s navazováním spolupráce s romskými rodiči. Svědčí o tom jejich varianty odpovědí, v nichž uvádějí, že romští rodiče odmítají spolupráci se školou nebo se jim nedaří žádnými způsoby získávat romské rodiče pro spolupráci.

V mateřské škole speciální mají pravděpodobně více pozitivních zkušeností ze spolupráce s rodiči romských dětí. Neformální posezení u kávy či drobné dárky a pozornosti nejsou běžnými formami spolupráce mezi školou a jejími rodiči.

Otázka č.6

Co ještě chybí podle Vašeho názoru romským rodičům k tomu, aby se jejich děti ve větší míře a pravidelně zúčastňovaly předškolního vzdělávání?

Varianty v odpovědi	M S - B (počet variant)	M Š - S (počet variant)
Přízpůsobivost	3x	-
Chůť pracovat, zaměstnání	2x	5x
Vlastní vzdělání a inteligence	2x	2x
Nic nechybí	2x	
Zodpovědnost, spolehlivost	2x	3x
Správný vzor v okolí	-	1x

Varianty v odpovědi	M S - B (počet variant)	M S - S (počet variant)
Zájem o vzdělávání	2x	-
Povědomí o významu vzdělání pro dítě	-	2x

Tabulka č.8

Učitelky speciální školy považují za největší překážku v pravidelné docházce romských dětí do mateřských škol nezaměstnanost jejich rodičů. Tito jsou bez práce a tudíž nemusí řešit problém, jak zabezpečit péči o dítě během dne. Pokud ještě rodiče nedoceňují význam, který má předškolní vzdělávání pro další budoucnost dítěte, nic je nemotivuje k tomu, aby přihlašovaly své děti do MŠ.

Varianty odpovědí učitelek z běžné školy byly rovnoměrně zastoupeny. Nejčastěji uváděly špatnou přizpůsobivost romských rodičů pravidlům většinové společnosti. Některé se domnívají, že romským rodičům nebrání nic v tom, aby posílali své děti do mateřských škol. Obě skupiny považují za závažný nedostatek na straně rodičů jejich nezodpovědnost a nespolehlivost.

Otázka č.7

Jak zohledňuje Vaše mateřská škola ve svém školním vzdělávacím programu přítomnost dětí z jiných národností a menšin včetně romské?

Varianty v odpovědi	M S - B (počet variant)	M S - S (počet variant)
Respekt a tolerance k odlišnostem	2x	1x
Seznamování s kulturou menšin	-	2x
Nezohledňuje	2x	-
Podporování a rozvíjení kladných vztahů	3x	2x
Vedení k úctě ke druhým	1x	iX

Varianty v odpovědi	M S - B (počet variant)	M Š - S (počet variant)
Podporování prožitkového učení a praktických a prosociálních činností		2x
Rozvíjení spolupráce a pomoci mezi dětmi	3x	

Tabulka č.9

Úcta ke druhým, podporování kladných vztahů mezi dětmi, respektování odlišností a rozvoj tolerance jsou společné hodnoty, které zdůrazňují vzdělávací programy obou sledovaných škol. Dvě respondentky běžné školy se na rozdíl od svých kolegyň domnívají, že jejich školní vzdělávací program nezohledňuje přítomnost dětí z jiných menšin. Učitelky této respondentské skupiny se snaží rozvíjet spolupráci a vzájemnou pomoc mezi všemi dětmi. Mateřská škola speciální má ve svém programu konkrétně zakotveno seznamování dětí s jinou kulturou, jinými zeměmi a jejich tradicemi. Za důležité považuje podporu prožitkového učení, praktických a prosociálních činností.

Otázka č.8

Co ještě dalšího byste viděla jako přínosné k zefektivnění práce s dětmi z odlišného prostředí?

Varianty v odpovědi	M Š - B (počet variant)	M Š - S (počet variant)
Zapojení romských rodičů do zaměstnání		4x
Vyplácení dávek vázat na docházku dětí do MŠ		3x
Větší trpělivost rodičů při adaptaci	1x	-

Varianty v odpovědi	M S - B (počet variant)	M S - S (počet variant)
Nabídka vhodného projektu	2x	-
Vzájemné poznávání a setkávání (společné akce)	2x	
Vzdělávání a volnočasové aktivity pro romské rodiče		2x
Vhodné semináře, literatura	2x	-
Osvětová činnost pro rodiče	-	1x

Tabulka č.10

Respondentky z běžné školy by za přínosné považovaly podporování těch aktivit, které umožňují vzájemné poznávání a setkávání příslušníku menšin a většinové populace. Sami pedagogové by pro sebe uvítali vhodný program či projekt určený této věkové kategorii, který je zaměřený jak na vzájemné poznávání, tak na rozvíjení prosociálního chování. Také vhodné semináře a vzdělávací akce k této problematice by byly prospěšné.

Učitelky speciální školy předpokládají, že pokud by rodiče byli finančně motivováni státem a poskytování sociálních dávek bylo podmíněné docházkou jejich dětí do mateřské školy, jejich počet v nich by vzrostl. Opakovaně také zdůrazňují důležitost zaměstnanosti romských rodičů. Užší vazba speciální školy a romských rodičů svědčí o tom, že si uvědomují důležitost vhodných nabídek na trávení volného času pro romské rodiče.

Celkově lze na základě srovnání odpovědí respondentek z obou škol na jednotlivé otázky dotazníku konstatovat, že se neshodovaly často. To vede k úvaze, zda-li je možné vyvodit obecně platné doporučení pro úspěšné začleňování romských dětí do mateřských škol.

Respondentky z mateřské školy speciální vykazovaly hodně konkrétních odpovědí, které ukazují na větší zkušenosti a snahu najít k romským dětem a rodičům cestu. I respondentky z běžné mateřské školy mají zkušenosti, ale častěji se objevují obecnější a méně konkrétní odpovědi na jednotlivé otázky.

9.2 Shrnutí výsledků ve vztahu k hypotézám a diskuze

Po ukončení výzkumného šetření byly výsledky vyhodnoceny a porovnány s hypotézami formulovanými na počátku výzkumu, a tak mohla být potvrzena či vyvrácena jejich pravdivost. Z důvodu malého počtu respondentů nejsou výsledky statisticky významné, nemají tedy obecně vypovídající hodnotu. Závěry šetření nelze plně objektivizovat, ale lze je shrnout následujícím způsobem.

Hypotéza 1

Začleňování romských dětí a jejich pravidelná docházka do mateřských škol je vzhledem k jejich počtu nedostatečná.

Na základě čtyřletého sledování počtu romských dětí v mateřských školách v uvedené lokalitě lze konstatovat, že pouze minimum z nich se účastní předškolního vzdělávání, což zároveň potvrzuje danou hypotézu. Toto také dokládají i učitelky MŠ s dlouholetou praxí v odpovědích v dotazníkovém šetření. Jejich velmi malá nebo žádná zkušenost z práce s těmito dětmi jim často neumožňovala zodpovědět na danou otázku. Z tabulky č.1 vyplývá, že se nic na skutečnosti nezměnilo ani po zrušení poplatků, od kterého si ministerstvo školství slibovalo, že do škol přivede více dětí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. Pravděpodobně ani nejbližší budoucnost nepřinese výrazný obrat k lepšímu. Nelze než souhlasit se současným ministrem školství Ondřejem Liškou, který vzdělávání Romů označil za selhání systému a zařadil ho mezi své prioritní záležitosti. Školský systém by měl být vstřícný, spravedlivý a otevřený ke všem skupinám obyvatelstva, zaměřený na individuální potřeby všech dětí tedy i romských. Je pravdou, že Romové ho v současnosti většinou takto nevnímají.

Hypotéza 2

Mateřské školy ve svých programech a vzdělávacích nabídkách dostatečně nezohledňují přítomnost romských dětí.

Pokud budeme porovnávat danou hypotézu s výsledky šetření, lze to vysledovat z dotazníku pro učitelky MŠ otázky č.1 a č.7 a částečně z rozhovoru s romskými rodiči otázka č.3.

Jak vyplývá z odpovědí respondentů, školy vesměs ve svých programech a vzdělávacích nabídkách nezohledňují přítomnost romských dětí, čímž potvrzují tuto hypotézu. Toto ani nezpracovávají do svých školních vzdělávacích programů. Poměrně velký počet respondentů, který ponechal tuto otázku nezodpovězenou, svědčí o tom, že problematika začleňování menšin včetně romské není aktuálním tématem ve školách a pedagogové s ní nemají dostatek zkušeností. Přesto se některé školy snaží o zavádění prvků multikulturního a interkulturního přístupu.

Také nabídky jednotlivých škol nepřinášejí nic konkrétního, co by bylo zaměřené na romskou komunitu. Domnívám se, že do možných nabídek, které pedagogové v šetření zmiňovali, nevědomě projektovali to, co považují ze svého pohledu za prospěšné a žádoucí pro romské děti (pravidla, řád). Otázkou zůstává, zda stejnou nabídku považují za zajímavou i romští rodiče nebo zda se jejich priority výrazně odlišují.

Za varující tendenci v přístupu k romské menšině lze označit na první pohled nevině vyhlížející nabídku stejného přístupu a rovnosti ke všem dětem, snahu nedělat rozdíly mezi nimi. Objevují se tendence přistupovat ke všem bez rozdílu jednotně. Zamýšlím se nad tím, zda je to správný přístup, pokud je ke všem účastníkům vzdělávání stejný a nezohledňuje individuální stav dítěte a jeho potřeby. Učitelé, kteří upřednostňují tento způsob, si neuvědomují, že romské dítě vyrůstá v jiných sociálních a kulturních podmínkách a má právo na jiný odpovídající přístup i zacházení.

Pokud bychom chtěli vědět, co naopak oslovuje romské rodiče, museli bychom nahlédnout do jejich odpovědí na otázky v rozhovoru. Zjistili bychom, že programová a

vzdělávací nabídka není příliš rozhodující pro docházku romských dětí do MŠ, ani není příliš určující pro výběr konkrétní školy. Romské rodiče zaujme to, jak na ně škola celkově působí, jak je k nim přátelská, jakou s ní mají předchozí zkušenost a jaké se těší oblibě mezi ostatními Romy.

Hypotéza 3

Učitelé mateřských škol i rodiče romských dětí vidí přínos v tom, pokud romské dítě pravidelně navštěvuje mateřskou školu.

Z odpovědí učitelek i romských rodičů lze potvrdit platnost této hypotézy. Vysledovat to lze z odpovědí č.2 dotazníku a č.1 a č.2. rozhovoru.

Obě respondentské skupiny shodně vidí přínos v pravidelné docházce do MŠ pro romské dítě, shodují se na významu, který má škola pro celkový rozvoj osobnosti dítěte, na rozvoji vědomostí a v budoucí přípravě na školní práci. Učitelé navíc zdůrazňují důležitost získávání si návyku na pravidelnost a smyslu pro povinnost.

Romští rodiče na rozdíl od většinových nevyžadují od svého dítěte bezchybný výkon, ale více je zajímá, jak se dítě ve škole cítí, jak je spokojené, zároveň se o něj obávají a cítí se s ním velmi spjatí. Oprávněně tedy očekávají, že pobyt v MŠ přinese jejich dítěti nové kamarády, vztahy, spokojenost, bezpečí a pohodu.

Hypotéza 4

Mateřské školy neuplatňují speciální způsoby práce a metody při práci s romským dítětem a jeho rodinou.

Tuto hypotézu potvrzují výpovědi respondentů na otázky č.3 a č.5 dotazníku. Objektivita výpovědí byla snížena malým množstvím odpovídajících respondentů. To potvrzuje zpětně též hypotéza č.1 o malém počtu romských dětí v MŠ a tudíž malé zkušenosti z práce s nimi. Pokud pracují učitelky s romskými dětmi, uplatňují většinou běžné způsoby a formy práce.

Pouze mateřská škola speciální, která má s romskými dětmi i jejich rodiči větší zkušenosti a zaměřuje se přímo na tuto práci, se snaží hledat a zavádět neformální způsoby, které vychází z úzké vazby školy a rodiny. Svědčí o tom i počet romských dětí, kteří ji navštěvují i důvěra romských rodičů, kteří upřednostňují její výběr.

Hypotéza 5

Předpokládám, že bude obtížné objektivně zjistit, co postrádají romští rodiče v současné mateřské škole.

Tuto hypotézu potvrzují výpovědi z rozhovoru s romskými rodiči č.5. a odpovědi učitelek na otázku č.6. Jako nejčastější odpověď na tuto otázku volili rodiče odpověď - nevím. Někteří respondenti vyjadřovali spokojenost, část dotazovaných si s odpovědí nevěděla rady. To se projevilo v jednoduchosti jejich odpovědí, v nutnosti otázku stále opakovat a modifikovat. Někteří rodiče nevěděli, co by mohli směrem k mateřské škole chtít. Z mála konkrétních odpovědí je možné zmínit požadavek na častější logopedickou péči, častější zařazování pohybových aktivit či rozšíření provozní doby mateřské školy. Celkově lze konstatovat, že pro nízký počet respondentů, kteří na otázku odpověděli, nelze hypotézu objektivně vyhodnotit. Pokud srovnáme výpovědi romských rodičů s výpověďmi na podobnou otázku, která byla položena učitelkám MŠ, můžeme konstatovat, že se odlišují. Respondentky z řad učitelek se domnívají, že romským rodičům chybí dostatečná informovanost, zodpovědnost, na překážku je i jiný hodnotový systém, který Romové mají, nedostatek financí či pravidelná docházka romských rodičů do zaměstnání. Ve svých odpovědích učitelky neuvedly žádnou konkrétní variantu směřovanou k práci v mateřské škole.

Diskuze

Pokud bychom se zamýšleli nad výsledky výzkumného šetření, mohli bychom si položit otázku, proč jsou taková a co je ovlivňuje. Je to dáno regionem, v němž se šetření uskutečnilo a pro nějž je charakteristický menší počet romských rodin žijících převážně rozptýleně mezi většinovým obyvatelstvem? Jinde by výsledky mohly být jiné. Nebo je možnou příčinou malý počet respondentů z řad romských rodičů, které se

podarilo oslovit? Je možné, že větší počet respondentů by umožnil dojít k jinému zjištění.

Bylo by určitě také zajímavé porovnat výsledky výzkumu, kdyby jako respondenti odpovídali muži. V rámci šetření se totiž v obou respondentských skupinách objevovaly výhradně ženy. Všechny tyto proměnné mohou ovlivňovat výsledky výzkumu a ty, ke kterým jsem došla, nemusí být obecně platné.

Výzkumem bylo také zjištěno, že běžné mateřské školy nepočítají při své práci s vytvářením individuálních vzdělávacích plánů, které by mohly být vhodným pomocníkem právě při začleňování romských dětí do MŠ a které by vycházely z individuálních potřeb a stavu konkrétního dítěte. Podle zjištění z úže sledovaných škol pouze mateřská škola speciální, která má větší zkušenosti s romskými dětmi, vytváří tyto individuální plány rozvoje dítěte.

Výzkum podchytil též některé tendence, které se ve zvýšené míře objevily u respondentek z řad učitelek. Jednalo se o velmi často frekventovanou variantu odpovědi na otázku týkající se toho, co nabízí mateřská škola romským dětem a jejich rodičům. Z těchto odpovědí je možné vysledovat snahu o stejný přístup ke všem dětem, snahu nedělat rozdíly či nějak rozlišovat. Takové názory v sobě skrývají nebezpečí, že pod snahou o tento přístup se skrývá možnost, že přehlédneme jedince jako takového, jako jedince, který má své aktuální potřeby a zájmy. Učitelky se vystavují možnosti, že budou zacházet s každým tak, jako kdyby byli všichni stejní. Je na zvážení, zda z toho vyvodíme závěr, že učitelky chtějí být ke všem stejně spravedlivé nebo jde jen o neochotu měnit cokoli na svých přístupech. A je to romské dítě, které většinou potřebuje v důsledku svého sociálně znevýhodňujícího rodinného prostředí jiný přístup ze strany učitelky.

Výzkum přinesl také jedno zjištění, které se ale vyskytuje napříč celou společností. Během dotazování se u účastníků objevovaly některé negativní postoje a předsudky. Několik respondentů se dokonce přihlásilo k postojům hraničícím s projevy rasismu. Zarážející skutečností zůstává, že se toto projevuje právě u učitelek mateřských

škol. Na pozadí těchto postojů může být strach. Strach z neznámého, nezkušenost nebo nesrozumitelnost v chování či způsobu života druhých. Strach z neznámého, nedostatek informací či pouhá nechuť se tématem zabývat, může být také příčinou toho, proč tak velké množství respondentů z řad učitelek neodpovědělo na některé otázky v dotazníku. A jak vyznívá z odpovědí romských rodičů, je to také jistý druh strachu o dítě a neznalost prostředí, které způsobují, že řada z nich neposílá své děti do mateřských škol. Ku prospěchu obou stran a hlavně romského dítěte by byla větší vzájemná informovanost a obeznámenost.

Závěr

Během výzkumu bylo zjištěno a potvrzeno, že jen velmi malé procento romských dětí se v současné době ve Strakoniciích účastní předškolního vzdělávání. Přitom je to právě předškolní vzdělávání, které stojí na samém počátku vzdělávací soustavy a které formuje celkový vztah dítěte k budoucímu vzdělávání. Jednotlivé školy se konkrétně nezabývají ve svých vzdělávacích plánech speciálně romskými dětmi, nenabízí nic konkrétního, čím by dokázaly oslovit rodiče této menšiny. Potvrdilo se, že neexistuje žádný osvědčený program či metodika zpracovaná pro danou skupinu dětí s přihlédnutím k jejím sociálním a kulturním specifikům. Pouze mateřská škola speciální vykazuje pravidelně vyšší počet romských dětí a také jejich přítomnost zohledňuje ve svém vzdělávacím programu. Výzkumné šetření potvrdilo, že problémy v dané oblasti jsou a v dohledné době se nerýsuje žádné optimální řešení, které by tuto situaci pozitivně posunulo.

I přes dílčí úspěchy a některá opatření na úrovni státu se nedaří získávat více romských dětí k pravidelné docházce do mateřské školy. Z tohoto důvodu ani mateřské školy nejsou nuceny zabývat se speciálně romskými dětmi. Učitelky více méně intuitivně hledají možné cesty a způsoby, přičemž vychází ze svých zkušeností, které mají z práce s těmito dětmi. To se jim daří se střídavými úspěchy. O něco příznivější je situace v místech, kde existuje větší koncentrace romského obyvatelstva a kde i na místní úrovni je toto řešeno zřizováním přípravných tříd a funkcí asistenta pedagoga.

Na základě výsledků výzkumného šetření a s přihlédnutím k formulovaným cílům je možné říci, že jednotliví respondenti si uvědomují vážnost současné situace, která je kolem docházky romských dětí a vnímají tento stav jako problematický. Za největší problém při začleňování označují učitelky nepravidelnou docházku romského dítěte do mateřské školy, minimální spolupráci rodiny a školy a odlišný způsob života a hodnotového systému u Romů. Při začleňování romských dětí se jim naopak osvědčil spravedlivý a stejný přístup ke všem dětem (nevypovídají tak respondenti MŠ-speciální), zvýšený individuální přístup, časté pochvaly a osobní návštěvy romských rodin. Pozitivním zjištěním bylo, že romští rodiče ve shodě s učitelkami MŠ vidí kladný

přínos pro dítě v jeho celkovém rozvoji osobnosti, pokud navštěvuje mateřskou školu. Pro další zkvalitnění své práce by učitelky jako přínosné shledaly, pokud by se jim podařilo vzbudit u romských rodičů větší zájem o dění v mateřské škole, uvítaly by menší počet dětí ve třídě a více informací a seminářů ohledně práce s danou komunitou. U romských rodičů se nepodařilo zjistit, co jim konkrétně chybí v současné mateřské škole, většinou nedokázali formulovat své požadavky. Naopak poukazovali na to, že je to právě strach a obava o dítě, které jim někdy brání v tom, aby posílali své děti do mateřské školy.

Bylo by žádoucí, aby v budoucnu, kdy se naše mateřské školy zcela určitě stanou místem častějšího setkávání dětí z různých národností a menšin, byla naše pedagogická veřejnost včas a dostatečně připravena zaujmout vůči nim odpovídající a vstřícný postoj. Nastávající situace by nás neměla překvapit nepřipravené. Úspěšné vyřešení otázky začleňování romských dětí do mateřských škol by mohlo znamenat dobrý krok na této cestě.

Na základě své diplomové práce jsem si uvědomila hloubku zkoumaného problému a potřebu více se zabývat školami, které mají konkrétní zkušenosti s individuálním přístupem a začleňováním romských dětí. Mým dalším cílem by bylo zjistit, co se osvědčilo v delším časovém horizontu, aby bylo možné vyvodit závěry, které by mi umožnily následně vytvořit konkrétní obecně platný návrh pro úspěšné začleňování romských dětí do mateřských škol. Další možné šetření v dané problematice bych směřovala k otázce povinné školní docházky romských dětí s cílem zjistit, v jakém typu školy tyto děti zahajují školní docházku a jak si vedou ve srovnání s těmi dětmi, které neprošly předchozím předškolním vzděláváním.

Seznam použité a citované literatury

BALABANOVA, H. *Praktické zkušenosti se vzdáváním romských dětí*. Praha: Ment, 1995.

EISELTOVÁ, J. *Romové v ČR. Informatorium 3 -8*, 2002, roč. IX, č.7, s. 11.

HELUS, Z. *Úvod do sociální psychologie (Aktualizovaná témata pro studující učitelství)*. Praha: PedF UK, 2001. ISBN 80-7290-054-4.

JAKOUBEK, M.; HIRT, T. *Romové: kulturologické etudy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004. ISBN 80-86473-83-X.

KOŤÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1568-1.

LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. aktual. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9.

MERTIN, V, GILLERNOVÁ, I. (eds). *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-799-X.

NAVRÁTIL, P. (ed.). *Romové v české společnosti*. Praha: Portál, 2003
ISBN 80-7178-741-8.

NEČAS, C. *Romové v české republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0497-4.

OPRAVILOVÁ, E.; KROPÁČKOVÁ, J. *Studijní texty k předškolní pedagogice s úvodem do pedagogiky*. Praha: PedF UK, 2005. ISBN 80-7290-251 2

PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-885-6

PRŮCHA, J. *Vzdělávání a školství ve světě*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-290-4.

PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.

ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme-jde o to jak*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-250-5.

ŠIŠKOVÁ, T. (ed.). *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9.

ŠIŠKOVÁ, T. (ed.). *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-285-8.

ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. 2. rozšířené vyd. Praha: Grada Publishing, 2001. ISBN 80-247-0277-0.

ŠMELOVÁ, E. *Mateřská škola- teorie a praxe I*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. ISBN 80-244-0945-8.

Romové v České republice. Praha: Sociopress, 1999.

Použité dokumenty:

Listina základních práv a svobod. Ústavní zákon č.2/1993 Sb.

Výzkumný ústav pedagogický. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha, 2004.

Zákon č. 561/2004 Sb, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Seznam příloh:

Příloha č. 1 - Dotazník pro učitelky mateřských škol.

Příloha č.2 - Rozhovor s romskými rodiči.

PŘÍLOHA Č. 1

Vážené kolegyně,

jsem studentkou oboru předškolní pedagogika na PF UK v Praze a tímto se dovoluji na Vás obrátit s prosbou o vyplnění dotazníku, který bude podkladem pro vypracování mé diplomové práce na téma: „Začleňování romských dětí do mateřských

Téma má svoji společenskou závažnost a Vaše názory a zkušenosti pomohou k objasnění výše zmíněné problematiky. Ujišťuji Vás, že informace, které od Vás z anonymního dotazníku získám, budou využity pouze k tomuto účelu

dotazníku. Předem Vám děkuji za Vaši spolupráci. S pozdravem Plňování

Jana Kovandová MŠ Holečkova 413 Strakonice

Pokyny pro vyplnění dotazníku

Dotazník se skládá z 26 otázek, z nichž část A a část B tvoří celý dotazník. Prosím o vyplnění celého

Čas. A tvoří uzavřené otázky, které mají pevně stanovené alternativy odpovědí. Z této části můžete vybrat jednu nebo více možností. V části B jsou otázky otevřené - označte

odpovědi. V části C jsou otázky, které mají pevně stanovené alternativy odpovědí. Vyjádřete formou volných

Část A)

1. Vaše MŠ se nachází

- a) v obci do 2.000 obyvatel
- b) v obci do 10.000 obyvatel
- c) v obci nad 10.000 obyvatel

2. Pracujete na MŠ, která je

- a) samostatná MŠ
- b) MŠ se sloučenými celky
- c) MŠ sloučená se ZŠ

3. Velikost Vaší MŠ

- a) MŠ do 30-ti dětí
- b) MŠ do 50-ti dětí
- c) MŠ do 100 dětí
- d) MŠ s více než 100 dětmi

4. MŠ kde působíte je

- a) běžná MŠ
- b) alternativní MŠ (či s alternativními prvky)
- c) speciální
- d) jiná (soukromá, církevní)

5. Vaše vzdělání je

- a) středoškolské pedagogické
- b) vyšší odborné pedagogické
- c) vysokoškolské pedagogické
- d) nepedagogické

6. Počet let Vaší pedagogické praxe

- a) do 5-ti let
- b) do 10-ti let
- c) do 20-ti let
- d) více než 20 let

Část B)

1. Co si myslíte, že může nabídnout Vaše mateřská škola speciálně romským dětem a jejich rodičům?

2. V čem vidíte přínos pro romské dítě, pokud navštěvuje pravidelně mateřskou školu?

3. Co se Vám osvědčilo při práci a začleňování romských dětí do mateřské školy?

4. Kde vidíte největší problémy při výchovně vzdělávací práci s dětmi romského původu?

5. Jakými formami a způsoby se Vám daří získávat romské rodiče pro spolupráci?

6. Co ještě chybí, podle Vašeho názoru, romským rodičům k tomu, aby se jejich děti ve větší míře a pravidelně zúčastňovaly předškolního vzdělávání?

7. Jak zohledňuje Vaše mateřská škola ve svém školním vzdělávacím programu přítomnost dětí z jiných národností a menšin včetně romských?

8. Co ještě dalšího byste viděla jako přínosné k zefektivnění práce s dětmi z odlišného prostředí?

Místo pro další možné sdílené názory týkající se dané problematiky

PŘÍLOHA Č. 2

1. Proč jste se rozhodli přihlásit Vaše dítě do mateřské školy?

2. Co očekáváte, že Vašemu dítěti pobyt v mateřské škole přinese?

3. Jaký důvod jste měli, že jste vybrali právě tuto školu?

4. Proč si myslíte, že některé matky ve Vašem okolí, neposílají své děti do mateřské školy?

5. Co Vám ještě chybí v současné mateřské škole? Co ještě byste uvítali pro své dítě?

Ústřední knih.Pedf UK

2592081805